

rivm

Leefstijlinterventies in GGD-regio's: inventarisatie via GGD'en

Centrum Gezond Leven

Bijlage bij het RIVM Rapport 255001001
'Leefstijlinterventies in Nederland'

CGL-rapportage 09-02

Leefstijlinterventies in GGD-regio's: inventarisatie via GGD'en

Bijlage bij het RIVM Rapport 255001001 'Leefstijlinterventies in Nederland'

Ellen de Hollander
Rik Bogers

Met medewerking van:
Petra Reulings en Stephanie Hulbosch, Inspectie voor de Gezondheidszorg
Marieke van Bakel en Jolanda Boer, RIVM Centrum voor Voeding en Gezondheid

Contact:
Marian Sturkenboom
RIVM Centrum Gezond Leven
marian.sturkenboom@rivm.nl

Dit onderzoek werd verricht in het kader van de opdracht aan het RIVM Centrum Gezond Leven door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Centrum Gezond Leven

Het Centrum Gezond Leven (CGL) werkt aan de versterking van doelmatige, samenhangende en effectieve lokale gezondheidsbevordering. Het CGL bevordert het gebruik van de best passende leefstijlinterventies en ondersteunt lokale professionals door beschikbare interventies inzichtelijk te presenteren en te beoordelen op kwaliteit, effectiviteit en samenhang. Hierbij houdt het continu de vinger aan de pols bij de wensen en behoeften van de professionele gebruikers van het centrum. Het CGL is onderdeel van het RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu) en werkt samen met diverse lokale en landelijke partners.

Het Centrum Gezond Leven is ingesteld door het ministerie van VWS in antwoord op de bevindingen van de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) in 2005 (Staat van de gezondheidszorg 2005. Openbare gezondheidszorg: hoe houden we het volk gezond). Dit rapport wees o.a. op de versnippering van kennis en het onvoldoende gebruiken van wetenschappelijke bewezen interventies. Het CGL maakt deel uit van de wettelijk door de minister te onderhouden ondersteuningsstructuur publieke gezondheidszorg.

© RIVM Centrum Gezond Leven 2009

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: 'RIVM Centrum Gezond Leven, de titel van de publicatie en het jaar van uitgave'.

Dankwoord

Een woord van dank gaat uit naar alle mensen die een bijdrage geleverd hebben aan dit onderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd vanuit de werkplaats Monitoren vraag en aanbod van het RIVM Centrum Gezond Leven.

Ten eerste danken wij de medewerkers van de GGD. Zij hebben een belangrijke rol gespeeld in het aanleveren van gegevens voor dit onderzoek. Ten tweede gaat dank uit naar de Inspectie voor de Gezondheidszorg voor het gebruik van hun gegevens die zij hebben verzameld bij GGD'en. Door het kunnen en mogen gebruiken van deze data hoefde het Centrum Gezond Leven GGD'en deze vragen niet nogmaals te stellen en kon de onderzoeksbelasting voor GGD'en beperkt blijven. Tot slot danken wij de leden van de CGL-werkplaats Monitoren vraag en aanbod 2008. Zij hebben met hun expertise en medewerking een belangrijke bijdrage geleverd aan de kwaliteit van het onderzoek en de interpretatie van de resultaten.

Marian Sturkenboom
Coördinator CGL-werkplaats Monitoren vraag en aanbod

Inhoud

Dankwoord	3
Samenvatting	5
1 Inleiding	7
2 Opzet onderzoek	9
2.1 Onderzoeksvragen	9
2.2 Methode	9
3 Resultaten	12
3.1 Respons	12
3.2 Algemeen beeld van het monitoren van interventies in 2007	12
3.3 Interventieaanbod	13
3.3.1 <i>Aanbod per thema</i>	13
3.3.2 <i>Aanbod per GGD (-regio)</i>	15
3.3.3 <i>Meest aangeboden interventies</i>	16
3.4 Beschikbaarheid implementatie- en/of bereikgegevens	19
3.5 Behoeftte aan ondersteuning bij monitoren gegevens implementatie en bereik	21
4 Discussie en Conclusie	23
4.1 Toelichting op de resultaten	23
4.2 Conclusie	24
5 Aan de slag!	25
Referenties	26
Lijst van afkortingen	27
Bijlage 1: Voorbeeldvragen uit IGZ-vragenlijst	28
Bijlage 2: CGL-vragenlijst	29
Bijlage 3: Interventies uit de CGL- en IGZ vragenlijst	38

Samenvatting

Om inzicht te krijgen in de stand van zaken rondom preventie in Nederland verzamelt het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL) gegevens over het aanbod, de implementatie en het bereik van interventies gericht op belangrijke preventiethema's. De eerste stap die het CGL heeft genomen is het verzamelen van gegevens over leefstijlinterventies die GGD'en (en/of andere organisaties) in GGD-regio's aanboden in 2007. Daarnaast wilde het CGL inzichtelijk maken in hoeverre GGD'en over gegevens beschikken van de implementatie en het bereik van interventies. Dit rapport geeft inzicht in:

- de wijze van gebruik van leefstijlinterventies in GGD-regio's;
- de mate waarin GGD'en gegevens over implementatie en bereik van leefstijlinterventies bijhouden in hun regio; en
- wensen van GGD'en ten aanzien van (regionale) registratie van implementatie en bereik van leefstijlinterventies.

Bij het onderzoek is gebruikgemaakt van zowel een door het CGL ontwikkelde vragenlijst als een vragenlijst van de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) over openbare gezondheidszorg. Het CGL deed navraag naar het interventieaanbod van de GGD in 2007, voor de thema's seksualiteit en relaties, psychische gezondheid, veiligheid en drugs. De vragenlijst van de IGZ ging over het interventieaanbod in 2007 van de hele GGD-regio (GGD, thuiszorg, verslavingszorg, GGZ et cetera) op de landelijke speerpunten (overgewicht, roken, depressie en alcohol). Het ging in beide vragenlijsten om landelijk beschikbare leefstijlinterventies. In de IGZ-vragenlijst waren de interventies uit de 'leeflijnen' van de handleidingen voor lokaal gezondheidsbeleid opgenomen. De CGL-lijst bevatte interventies van Gezondheidsbevorderende instellingen (GBI's), met ruimte voor regionale aanvullingen. Daarnaast is gevraagd of GGD'en beschikten over gegevens van de implementatie (aantal of percentage intermediairs) en het bereik (aantal of percentage deelnemers uit de doelgroep). Tot slot zijn de behoefte(n) bij GGD'en aan ondersteuning bij het monitoren van de implementatie en het bereik van interventies geïnventariseerd. Alle GGD'en hebben meegewerkt aan beide vragenlijsten. De respons op de vragenlijst van IGZ was 100%. De respons op de CGL vragenlijst was 87%.

Belangrijkste resultaten van deze inventarisatie:

- Het merendeel van de aangeboden interventies richt zich op de landelijke speerpunten (overgewicht, alcohol, roken en depressie) en het thema seksualiteit en relaties;
- Het grootste deel van de leefstijlinterventies die in GGD-regio's worden aangeboden bestaat uit landelijk beschikbare interventies (> 80%);
- Een derde van de nagevraagde landelijk beschikbare interventies wordt niet of nauwelijks aangeboden;
- Tweeëndertig procent van de GGD'en beschikt (gedeeltelijk) over gegevens van het interventieaanbod van andere organisaties;
- Een minderheid van de GGD'en (13%) heeft implementatie- en/of bereikgegevens van (bijna) alle interventies die zij aanboden in 2007;
- Implementatie- en/of bereikgegevens zijn gemiddeld voor ongeveer de helft van de aangeboden interventies bekend;
- Er zijn duidelijke verschillen tussen GGD'en of GGD-regio's in het interventieaanbod (per thema) en de beschikbaarheid van implementatie- en/of bereikgegevens;
- Een ruime meerderheid van de GGD'en (71%) heeft behoefte aan ondersteuning door het CGL bij het verzamelen van implementatie- en/of bereikgegevens van interventies.

Resultaten die gelden voor specifieke landelijke thema-instituten zijn in de zomer van 2009 door het CGL aan betreffende organisaties teruggekoppeld. Deze zijn enkel op hoofdlijnen in dit rapport opgenomen. Bij de terugkoppeling gaven verschillende thema-instituten aan dat hun interventies vaker door andere afdelingen dan de afdeling gezondheidsbevordering van GGD'en of door andere organisaties dan GGD'en in GGD-regio's worden aangeboden. Dit komt overeen met de constatering uit dit onderzoek dat GGD'en weinig zicht hebben op het interventieaanbod van andere regionale aanbieders. De conclusie dat een derde van de landelijk beschikbare interventies niet of nauwelijks wordt gebruikt dient daarom te worden genuanceerd. Het gaat hierbij om gebruik binnen het gezichtsveld van afdelingen gezondheidsbevordering van GGD'en. Het feitelijke gebruik kan hiervan afwijken, zeker als gebruik verloopt via andere organisaties dan de GGD. Reden temeer om de registratie van implementatie- en/of bereikgegevens per GGD-regio te systematiseren.

Het CGL is voornemens om samen met haar regionale en landelijke stakeholders een systeem te ontwikkelen waarin partijen deze gegevens systematisch kunnen registreren. De interventie-database van het CGL (I-database) biedt hiervoor een basis.

Gezien het frequente gebruik van landelijk beschikbare leefstijlinterventies gericht op de landelijke preventiespeerpunten overgewicht, alcohol, roken en depressie aangevuld met seksuele gezondheid, geeft het CGL voorrang aan deze veelgebruikte interventies in het erkenningstraject, startend met het niveau 'goed beschreven' tot en met 'bewezen effectief'.

1 Inleiding

De werkplaats Monitoren vraag en aanbod is door het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL) opgericht om meer inzicht te geven in de stand van zaken rondom gezondheidsbevordering en preventie in Nederland. De belangrijkste vragen die de werkplaats wil beantwoorden zijn:

- Aan welke leefstijlinterventies heeft de lokale en regionale professional behoefte?
- Welke leefstijlinterventies zijn landelijk en regionaal beschikbaar?
- Welke leefstijlinterventies worden uitgevoerd en hoeveel mensen worden hiermee bereikt?

Deze informatie wil het CGL gebruiken om de aansluiting tussen de (lokale) vraag en het (landelijke) aanbod van gezondheidsbevorderende interventies te bevorderen en te ondersteunen. Inzicht in vraag en aanbod moet zowel onder- als overaanbod aan het licht brengen. Implementatie- en/of bereikgegevens kunnen helpen de dekkingsgraad van de openbare gezondheidszorg rond belangrijke preventiethema's in kaart te brengen.

De eerste stap die het CGL heeft genomen om een beeld te krijgen van het interventieaanbod in Nederland, is het leveren van een overzicht waarin gepresenteerd wordt welke interventies in 2007 in Nederland door GGD'en werden aangeboden voor belangrijke preventiethema's. Aanvankelijk was de bedoeling om van deze interventies ook gegevens over de implementatiegraad en het bereik te verzamelen. Tijdens de voorbereidingen voor dit onderzoek, bleek echter dat deze gegevens vaak niet of niet volledig bekend waren. Daarom heeft het CGL besloten om in plaats van gegevens over bereik en implementatiegraad te verzamelen, inzichtelijk te maken in hoeverre GGD'en beschikken over data over de implementatiegraad en het bereik van interventies.

Dit inventariserende onderzoek is in samenwerking met de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) uitgevoerd. De IGZ heeft in 2008 een vragenlijst uitgezet over interventies uit de leeflijnen van de vier handleidingen voor lokaal gezondheidsbeleid (overgewicht, alcohol, roken en depressie) en de bijbehorende implementatie- en/of bereikgegevens. Het CGL heeft toestemming van de IGZ (met instemming van de GGD'en) gekregen om de gegevens van deze vragenlijst te gebruiken. Het CGL heeft soortgelijke vragen aan GGD'en gesteld over leefstijlinterventies gericht op de thema's die buiten het IGZ-onderzoek vielen (seksualiteit en relaties, psychische gezondheid, veiligheid en drugs). Zodra de IGZ haar rapport uitbrengt in 2010 verspreidt het CGL de voorliggende rapportage breder. Vooralsnog ontvangen de GGD'en, de thema-instituten en VWS deze CGL-rapportage.

De belangrijkste bevindingen uit dit rapport zijn opgenomen in het eerste CGL-rapport 'Leefstijlinterventies in Nederland, een verkenning van ervaringen en wensen' (Kroeze en Blokdijk, 2009). De voorliggende rapportage geldt daarom als bijlage bij het rapport Leefstijlinterventies.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt in meer detail ingegaan op de vragenlijsten die zijn gebruikt en op de analyse van de gegevens. In hoofdstuk 3 worden de resultaten gepresenteerd. Als eerste wordt de respons op de vragenlijsten gepresenteerd in paragraaf 3.1. Vervolgens worden de antwoorden op de algemene vragen over het monitoren van leefstijlinterventies die werden aangeboden in 2007, gepresenteerd in paragraaf 3.2. Daarop volgt paragraaf 3.3 over het interventieaanbod van de GGD(-regio) uitgesplitst naar thema (3.3.1.) en GGD(-regio) (3.3.2.) en worden additioneel de meest aangeboden interventies per thema beschreven (3.3.3.). Paragraaf 3.4. presenteert de status van implementatie- en/of bereikgegevens over

leefstijlinterventies, waarna paragraaf 3.5 ingaat op de behoefte van GGD'en bij het monitoren van gegevens van interventies. Hoofdstuk 4 biedt ruimte voor reflectie en nuancering van de resultaten. Tot slot wordt in hoofdstuk 5 een blik vooruit geworpen: wat betekenen de resultaten voor toekomstige activiteiten van het Centrum Gezond Leven en zijn partners?

2 Opzet onderzoek

2.1 Onderzoeksvragen

De volgende specifieke vraagstellingen worden in dit rapport beantwoord:

- Hoe goed hebben GGD'en inzicht in het aanbod van leefstijlinterventies in hun regio en de bijbehorende implementatie- en/of bereikgegevens?
- Hoeveel en welke leefstijlinterventies bieden GGD'en aan, hoe is de verdeling over thema's, en wat is daarvan het aandeel van interventies dat is ontwikkeld door landelijke gezondheidsbevorderende instellingen en/of afkomstig is uit de leeflijnen?
- Van hoeveel leefstijlinterventies die GGD'en aanbieden hebben zij inzicht in de implementatiegraad (aantal intermediairs) en/of het bereik (aantal personen)?
- Hebben GGD'en behoefte aan ondersteuning bij het monitoren van leefstijlinterventies en wat kan hierbij de rol van het CGL zijn?

2.2 Methode

Bij het onderzoek is gebruikgemaakt van een vragenlijst van de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) over indicatoren voor openbare gezondheidszorg en een door het CGL zelf ontwikkelde vragenlijst. Deze worden hieronder beschreven.

Als in dit rapport gesproken wordt over implementatie of implementatiegraad wordt bedoeld het aantal of percentage intermediairs (zoals scholen, thuiszorg, welzijnswerk et cetera) dat een interventie uitvoert. Met bereik wordt bedoeld het aantal of percentage deelnemers uit de doelgroep aan een interventie.

Vragenlijst IGZ

Begin 2008 ontvingen GGD'en een vragenlijst indicatoren voor openbare gezondheidszorg van de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ). Deze vragenlijst ging onder andere over het interventieaanbod uit de GGD-regio en de bijhorende implementatie- en/of bereikgegevens voor de vier landelijke speerpunten: overgewicht, roken, depressie en alcohol. De IGZ heeft zich voor het uitvragen van het interventieaanbod in 2007 gebaseerd op landelijk beschikbare interventies¹ opgenomen in de zogenoemde 'leeflijnen' uit de vier handleidingen voor lokaal gezondheidsbeleid. Er is gevraagd of de landelijk beschikbare interventies door de GGD zelf of door andere organisaties (bijvoorbeeld de thuiszorg) in de betreffende GGD-regio werden aangeboden. Van de interventies uit de leeflijnen, die zijn aangeboden in de regio, is vervolgens gevraagd of GGD'en implementatiegegevens (percentage of aantal intermediairs) en/of gegevens over bereik (aantal of percentage personen uit de doelgroep) willen noteren.

Er is gevraagd naar landelijk beschikbare interventies maar GGD'en konden ook nog maximaal 15 'eigen' effectieve interventies aangeven (Bijlage 1).

---

¹ Interventies uit de leeflijnen bestaan uit programma's, projecten, maar ook uit folders, websites et cetera.

Vragenlijst CGL

De CGL-vragenlijst over het interventieaanbod van GGD'en (zie Bijlage 2) uitgezet vanuit de CGL-werkplaats Monitoren vraag en aanbod bestond uit twee onderdelen. In het eerste deel werd globaal nagevraagd of de GGD'en inzicht hadden in het aanbod, de implementatiegraad en het bereik van interventies die de GGD'en zelf aanboden en in het interventieaanbod van andere organisaties binnen de GGD-regio in 2007. Ook werd navraag gedaan naar de behoefte aan ondersteuning bij het monitoren van dergelijke gegevens. In het tweede deel werd gevraagd welke interventies GGD'en zelf aanboden. In tegenstelling tot de IGZ-vragenlijst werd in de CGL-vragenlijst niet gevraagd naar het aanbod van andere organisaties.

Deze vragenlijst over het interventieaanbod werd tegelijkertijd verstuurd met andere vragenlijsten van verschillende CGL-werkplaatsen: Gezonde School, Certificering en Loket. Om de belasting voor GGD'en te minimaliseren werd het tweede deel van de vragenlijst als volgt afgebakend:

Er werd alleen van direct gezondheidsbevorderende en landelijk beschikbare interventies die zich specifiek richten op de doelgroepen kinderen (4-12 jaar), jeugd (12-19 jaar) en ouderen (55+) gevraagd of GGD'en deze interventies aanboden in 2007. Deze doelgroepen hadden voor het CGL prioriteit in 2008.

De thema's bevatten de onderwerpen waarop de tien met het CGL samenwerkende gezondheidsbevorderende instellingen² (GBI) zich richten, maar waar geen navraag naar werd gedaan door de IGZ. De thema's in de CGL-vragenlijst waren: seksualiteit en relaties, psychische gezondheid (exclusief depressie), veiligheid en drugs.

In de vragenlijst werd navraag gedaan naar landelijk beschikbare interventies van GBI's op bovenstaande thema's. Daarnaast werd ruimte opengelaten voor GGD'en overige ('lokale') interventies konden invullen op deze thema's. In de vragenlijst van het CGL werd alleen gevraagd of GGD'en beschikten over de implementatie- en/of bereikgegevens van aangeboden landelijk beschikbare interventies in 2007, maar niet naar de gegevens zelf (Bijlage 2).

De CGL-vragenlijst is begin juni digitaal uitgezet onder de hoofden Gezondheidsbevordering van de 31 GGD'en die in Nederland in 2008 bestonden. De GGD'en werden vooraf gebeld. In deze telefoongesprekken werden de GGD'en geïnformeerd over de komst van de digitale vragenlijsten en gevraagd de vragenlijsten onder die personen te verdelen die de vragen het beste zouden kunnen beantwoorden.

De deadline voor het invullen van de vragenlijst was oorspronkelijk gezet op 15 juli 2008. Rond deze datum waren drie herinneringen via e-mail naar de contactpersonen gestuurd. Begin augustus 2008 zijn de GGD'en die nog niet hadden gereageerd ook telefonisch benaderd met de vraag de lijst in te vullen. Daarbij werden mogelijke redenen voor het niet retourneren van de vragenlijst nagevraagd. Deze redenen betroffen veelal een tekort aan personeel door vakantie en interne reorganisaties. Naar aanleiding van deze belronde is de deadline verplaatst naar 1 oktober 2008.

---

²NIGZ, NISB, Pharos, Rutger Nisso Groep (RNG), Schorer Stichting, Soa Aids Nederland, Stichting, Consument en Veiligheid, Stivoro, Trimbos-instituut en Voedingscentrum.

Data-analyse

De IGZ-vragenlijst en de CGL-vragenlijst werden apart van elkaar geanalyseerd, omdat het uitvragen van het interventieaanbod en de implementatie- en/of bereikgegevens van elkaar verschilden (zie paragraaf 2.1). Er werden geen analyses uitgevoerd per leeftijdscategorie, omdat de indeling van leeftijdscategorieën verschilde tussen de twee vragenlijsten (bijvoorbeeld CGL-lijst 4-12 jaar en IGZ-lijst tot 16 jaar) en – binnen de IGZ-vragenlijst – tussen de thema's. Daarnaast was het aantal nagevraagde interventies per leeftijdscategorie binnen een thema uit de CGL-vragenlijst te laag om apart te analyseren.

Om te bepalen in hoeverre GGD'en zicht hadden op de interventies die in 2007 in hun regio werden aangeboden, zijn meerkeuzevragen gesteld. De redenen voor wel of geen behoefte aan ondersteuning bij het monitoren van het bereik en de implementatiegraad van interventies werden gegroepeerd.

Het aantal interventies dat een GGD (of andere organisatie in de regio) aanbood in 2007 is bepaald door het aantal aangekruiste interventies te tellen. Het totale interventieaanbod is hierbij gedefinieerd als de som van het aantal landelijk beschikbare interventies ontwikkeld door GBI's (CGL-vragenlijst) of afkomstig uit de leeflijnen (IGZ-vragenlijst) en het aantal overige interventies dat een GGD (of andere organisatie in de regio) aanbood. Het aandeel van landelijk beschikbare interventies is berekend door het aantal landelijk beschikbare interventies te delen door het totale aantal interventies dat werd aangeboden.

Om te bepalen of implementatie- en/of bereikgegevens bekend waren bij GGD'en is het aantal landelijk beschikbare interventies geteld waarover de GGD aangaf gegevens beschikbaar te hebben (CGL-vragenlijst) of gegevens rapporteerde (IGZ-vragenlijst). Het percentage interventies waarvan gegevens beschikbaar waren, is voor de CGL-vragenlijst per GGD en voor de IGZ-vragenlijst per GGD-regio (gegevens van de GGD en andere organisaties) berekend. Dit percentage is berekend door het aantal landelijk beschikbare interventies waarvan gegevens bekend waren te delen door het aantal landelijk beschikbare interventies dat werd aangeboden.

Het gemiddelde aantal aangeboden interventies (landelijk beschikbaar, overig en totaal), het aandeel landelijk beschikbare interventies, en het percentage interventies waarvan implementatie- en/of bereikgegevens beschikbaar waren, is berekend voor de acht thema's afzonderlijk.

In de CGL-vragenlijst is gevraagd naar het aanbod en de aanwezigheid van implementatie- en bereikgegevens van de GGD. In de IGZ-vragenlijst is gevraagd naar gegevens over de GGD-regio dus ook van andere organisaties dan de GGD.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk staan de resultaten van de CGL-vragenlijst en de IGZ-vragenlijst.

3.1 Respons

De respons op de IGZ-vragenlijst bedroeg 100%. Het aantal GGD'en bij de IGZ-vragenlijst telde 33 in plaats van 31 doordat één GGD de vragenlijst apart had ingevuld voor meerdere delen van de GGD-regio in verband met een recente fusie. Bij de CGL-vragenlijst vulde 100% (N = 31) het algemene gedeelte (Bijlage 2, vraag 1 tot en met 6) in over het monitoren van bereik en implementatiegraad van interventies. 87% (N = 27) vulde ook het resterende deel van de CGL-vragenlijst in (Bijlage 2, vraag 7 tot en met 18).

3.2 Algemeen beeld van het monitoren van interventies in 2007

De meeste GGD'en antwoordden over gegevens van hun eigen interventieaanbod te beschikken. Bij het grootste deel van deze GGD'en waren de gegevens verspreid aanwezig. Drie GGD'en hadden de gegevens in één overzicht beschikbaar. Er waren slechts enkele GGD'en die (gedeeltelijk) zicht hadden op het interventieaanbod van andere organisaties (Tabel 1). De organisaties waarvan een aantal GGD'en wel over gegevens van het interventieaanbod beschikten, waren voornamelijk de thuiszorg, verslavingszorg en GGZ.

Tabel 1. Beschikbaarheid van een actueel overzicht van het interventieaanbod in 2007

Heeft uw GGD een actueel overzicht van alle interventies die uw GGD en andere organisaties hebben aangeboden in 2007?	Interventieaanbod GGD	Interventieaanbod andere org.
Ja, dit overzicht is beschikbaar in één overzicht/database	3 (9,7%)	0
Ja, deze gegevens zijn verspreid aanwezig, maar gemakkelijk te verzamelen	22(65,5%)	1 (3,2%)
Ja anders, namelijk... ^a	2 (6,4%)	8 (25,6%)
Nee, deze gegevens zijn niet gemakkelijk te achterhalen	5 (16,1%)	21 (67,7%)

^a De meeste antwoorden gaven weer dat gegevens gedeeltelijk of van bepaalde organisaties aanwezig waren.

Vier GGD'en gaven aan implementatie- en/of bereikgegevens van (bijna) al hun aangeboden interventies te hebben. Een aantal GGD'en had gegevens beschikbaar van veel interventies. De meerderheid van de GGD'en had gegevens beschikbaar van slechts enkele interventies of geen interventie (Tabel 2). In een aanvullende vraag over de implementatiegegevens kwam naar voren dat van deze GGD'en er zes in detail wisten welke intermediair de interventie uitvoerde of waar deze werd uitgevoerd. Zes GGD'en wisten hoeveel intermediairs een interventie uitvoerden en zeven GGD'en wisten hoe vaak een interventie was aangevraagd (maar niet of de interventie daadwerkelijk was uitgevoerd).

Tabel 2. Beschikbaarheid van implementatie- en/of bereikgegevens

Verzamelt uw GGD implementatie- en/of bereikgegevens van uw interventieaanbod?	Implementatie-gegevens	Bereikgegevens
Ja, voor (bijna) alle interventies die we aanbieden	4 (12,9%)	4 (12,9%)
Ja, voor veel interventies die we aanbieden	9 (29,0%)	7 (22,6%)
Slechts voor enkele interventies die we aanbieden	11 (35,5%)	16 (51,6%)
Nee	7 (22,6%)	4 (12,9%)

3.3 Interventieaanbod

3.3.1 Aanbod per thema

In Tabel 3 is het gemiddelde aantal interventies te vinden die in GGD-regio's (IGZ-vragenlijst) en door GGD'en (CGL-vragenlijst) worden aangeboden. Bij deze laatste groep thema's gaat het alleen om interventies die ontwikkeld zijn door landelijke thema-instituten en die gericht zijn op de leeftijdsgroepen 4-12 jaar, 12-19 jaar en 55 jaar en ouder. Voor de verschillende thema's zijn er grote verschillen (zie Tabel 3).

Uit de IGZ-vragenlijst bleek dat voor elk van de vier speerpunten gemiddeld 12 of meer interventies in de GGD-regio werden aangeboden. Voor het thema overgewicht werden gemiddeld de meeste interventies aangeboden, namelijk 37 (Tabel 3). De leeflijn overgewicht is echter wel de leeflijn met het grootste aantal geïnccludeerde interventies. Het gemiddelde 'overige' interventieaanbod van de vier thema's afzonderlijk was laag (Tabel 3). Het aandeel van de interventies afkomstig uit de leeflijn van de vier thema's is daarom erg hoog, namelijk 86 tot 96% (Tabel 4). In nagenoeg elk afzonderlijke GGD-regio werd minstens één interventie aangeboden op ieder thema uit de leeflijnen (Tabel 4).

Van de thema's seksualiteit en relaties, psychische gezondheid (exclusief depressie), veiligheid en drugs boden de GGD'en de meeste interventies aan op het thema seksualiteit en relaties (Tabel 3). Gemiddeld boden de GGD'en voor dit thema 14 interventies aan (Tabel 3), waarvan gemiddeld 82% bestond uit landelijk beschikbare interventies (ontwikkeld door een GBI) (Tabel 4). De minste interventies werden aangeboden op het thema veiligheid, namelijk 1 interventie gemiddeld (Tabel 3). In Tabel 4 is te zien dat 14 GGD'en geen enkele interventie aanboden op dit thema. Ook het aantal interventies dat aangeboden werd op het thema psychische gezondheid (anders dan depressie) was laag (Tabel 3), hoewel slechts zes GGD'en geen interventies aanboden op dit thema (Tabel 4). Voor dit thema werden vooral interventies aangeboden die niet door de GBI's zijn ontwikkeld of landelijk beschikbaar zijn (Tabel 3 en 4). Deze 'overige' interventies waren voornamelijk gericht op weerbaarheid en (cyber)pesten. Op het gebied van drugs boden de GGD'en gemiddeld 8 interventies aan, waarvan 94% van een GBI afkomstig was (Tabel 4).

Tabel 3. Gemiddeld (range) aantal interventies dat de GGD'en of GGD-regio's aanbieden

Thema	Landelijk beschikbare interventies	Overige interventies	Totaal
Overgewicht ¹ (N=31)	35 (0-66)	2 (0-11)	37 (0-66)
Roken ¹ (N=31)	11 (1-30)	1 (0-7)	12 (1-32)
Depressie ¹ (N=31)	15 (0-27)	3 (0-13)	17 (0-39)
Alcohol ¹ (N=31)	10 (0-31)	2 (0-15)	12 (0-39)
Totaal speerpunt-thema's¹ (N=31)	70 (1-141)	8 (0-36)	78 (1-158)
Seksualiteit en relaties ² (N=27)	12 (1-24)	2 (0-14)	14 (1-25)
Psychische gezondheid ² (excl. depressie) (N= 27)	0.3 (0-3)	2 (0-10)	2 (0-10)
Veiligheid ² (N=27)	1 (0-5)	0.4 (0-3)	1 (0-6)
Drugs ² (N=27)	8 (0-14)	0.3 (0-4)	8 (0-14)
Totaal² CGL-thema's (N=27)	21 (3-32)	5 (0-17)	26 (6-45)

¹ In de IGZ-vragenlijst zijn 105 interventies voor overgewicht, 34 voor roken, 40 voor depressie en 41 voor alcohol nagevraagd. In totaal gaat het om 220 verschillende leefstijlinterventies.

² Voor de CGL-thema's zijn voor seksualiteit en relaties 24 interventies in de vragenlijst opgenomen, voor psychische gezondheid 5, voor veiligheid 9 en voor het thema drugs 15 met een totaal van 53 interventies.

Tabel 4. Gemiddeld (range) aandeel landelijk beschikbare interventies en het aantal GGD'en dat ten minste 1 interventie per thema aanbiedt

Thema	Landelijk beschikbare interventies/Totaal (%)	Aantal GGD'en dat tenminste 1 interventie aanbiedt (N)
Overgewicht (N=31)	95 (68-100)	32
Roken (N=31)	96 (65-100)	33
Depressie (N=31)	86 (42-100)	31
Alcohol (N=31)	89 (33-100)	32
Totaal speerpunt-thema's (N=31)	91 (67-100)	33
Seksualiteit en relaties ² (N=27)	88 (33-100)	27
Psychische gezondheid ² (excl. depressie) (N= 27)	17 (0-100)	21
Veiligheid ² (N=27)	65 (0-100)	13
Drugs ² (N=27)	94 (0-100)	24
Totaal² CGL-thema's (N=27)	81 (21-100)	27

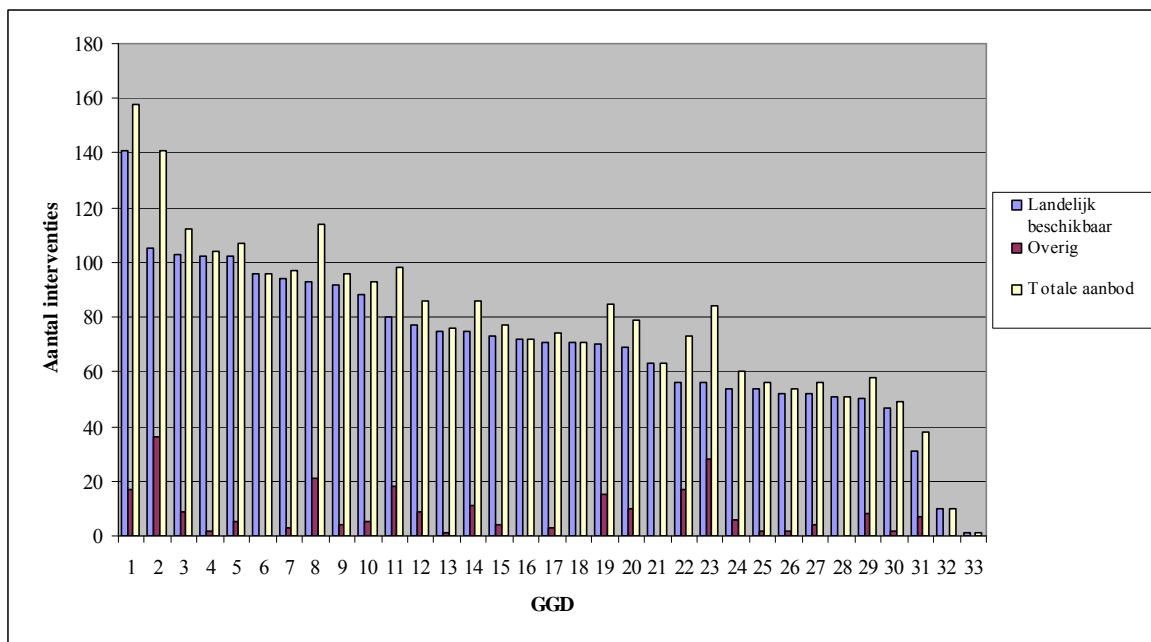
3.3.2 Aanbod per GGD (-regio)

In Figuur 1 wordt per GGD-regio aangegeven hoeveel interventies worden aangeboden voor de thema's alcohol, roken, depressie en overgewicht. Tevens is te zien hoe groot het aandeel landelijk beschikbare interventies is van het totale aanbod per regio. In Figuur 2 wordt hetzelfde overzicht gegeven voor de andere nagevraagde thema's maar dat geldt dan alleen voor het GGD-aanbod.

In beide figuren is te zien dat er grote verschillen zijn tussen regio's in het aantal interventies dat wordt aangeboden. Het interventieaanbod voor de vier speerpunten uit de IGZ-vragenlijst bestaat voor het overgrote deel uit de landelijk beschikbare interventies (Figuur 1). Toch zijn er verschillen tussen regio's te zien. Sommige GGD-regio's bieden uitsluitend landelijk beschikbare interventies aan, terwijl andere regio's (N=3) daarbovenop nog meer dan 20 'overige interventies' aanbieden (Figuur 1).

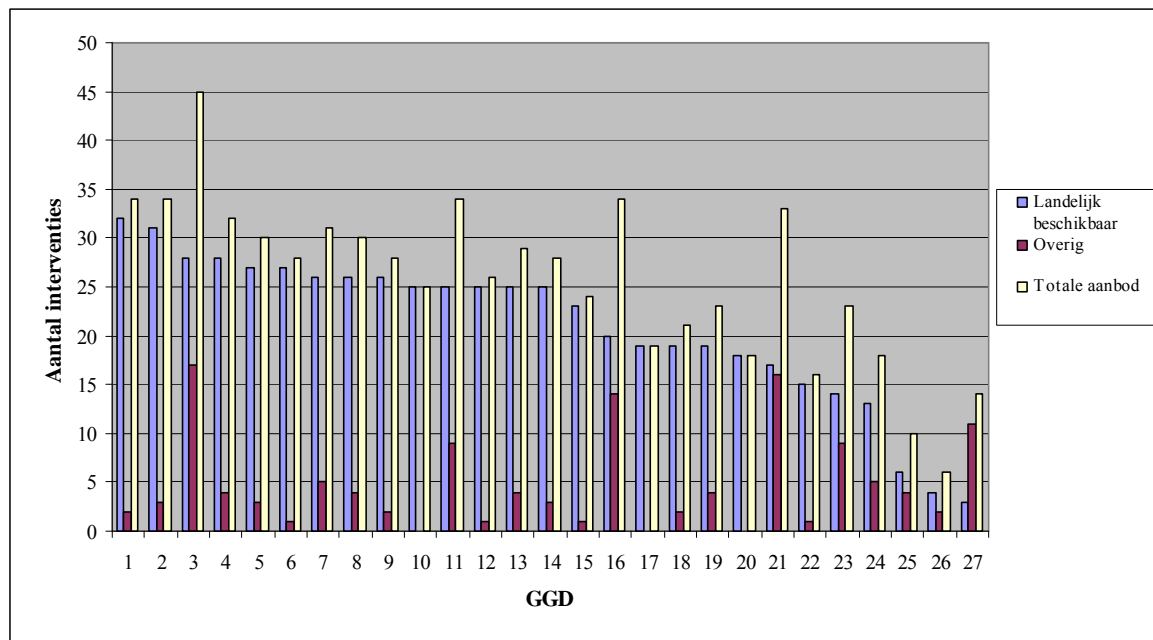
De verhouding tussen landelijk beschikbare interventies en overige interventies verschilde ook aanzienlijk tussen GGD'en voor wat betreft de interventies op de thema's seksualiteit en relaties, psychische gezondheid (exclusief depressie), veiligheid en drugs (Figuur 2). Ondanks deze verschillen is duidelijk te zien dat het overgrote deel van de GGD'en op deze thema's meer landelijk beschikbare interventies dan 'overige' interventies aanbiedt (Figuur 2).

Figuur 1. Interventieaanbod in 2007 van de 4 speerpunten uit de IGZ-vragenlijst per GGD-regio

Figuur 2. Interventieaanbod in 2007 van de 4 thema's uit de CGL-vragenlijst per GGD

3.3.3 Meest aangeboden interventies

Per thema is een top 5 samengesteld van meest gebruikte interventies. Hierbij is ook gekeken naar de status van erkenning van interventies (zie Tabel 5).

Voor de preventiespeerpunten van VWS maar ook voor de thema's drugs en seksualiteit geldt dat de meeste GGD'en de eerste vijf interventies aanbieden. Bij deze thema's zijn de nummers 1 door de meerderheid van GGD'en of GGD-regio's aangeboden ($N > 20$). Zelfs de nummers 5 van deze thema's worden door meer dan de helft van de GGD'en of regio's in Nederland ingezet (Tabel 5).

Relatief weinig GGD'en voeren interventies uit gericht op de thema's veiligheid en psychische gezondheid. De nummers 1 van het thema psychische gezondheid en veiligheid werden door maar vijf tot zes GGD'en aangeboden. De overige nummers 2 tot en met 5 van deze twee thema's werden door enkele GGD'en aangeboden of helemaal niet. Het gecertificeerde programma De Gezonde school en Genotmiddelen komt terug bij de thema's roken, alcohol en drugs. Bij het thema drugs waren in de CGL-lijst onderdelen van dit programma nagevraagd. In Tabel 5 is te zien dat Gezonde school en Genotmiddelen door veel GGD'en en GGD-regio's werden aangeboden bij de verschillende thema's.

Bij seksualiteit en relaties is de nummer 1 'Lang leve de liefde' een erkende interventie die door veel GGD'en wordt aangeboden. Bij overgewicht zijn de nummers 1 en 5 onder voorbehoud gecertificeerd. Ondanks het feit dat er maar weinig GGD'en zijn die interventies aanbieden binnen het thema psychische gezondheid en veiligheid, is voor beide thema's wel een interventie ingediend voor certificering (Tabel 5).

Opvallend is dat bijna alle interventies uit de top 5 voor de thema's roken en drugs erkend zijn.

Tabel 5. Top 5 van meest aangeboden landelijk beschikbare interventies in 2007 per thema

Interventie	GGD/ GGD- regio (N)	Plaatsing
*** = Erkend: theoretisch onderbouwd		
** = Erkend onder voorbehoud: theoretisch onderbouwd		
* = Goed beschreven		
Overgewicht		
Signaleren en adviseren tijdens contactmomenten jeugdgezondheidszorg voor 1-4jr / GGD	30	1
Omgeving: BOS Impuls / NIGZ, NISB	29	2
Lesprogramma: Schoolgruiten / Voedingscentrum	27	3
Lesprogramma: Smaaklessen / Voedingscentrum	26	4/5
Signaleren en adviseren tijdens contactmomenten jeugdgezondheidszorg voor 4-12jr / GGD	26	4/5
Depressie		
Doe-praatgroep KOPP' / Trimbos-instituut	28	1
Groepscursus 'Kopp-groep: Kinderen van ouders met psychische problemen' / Trimbos-inst.	25	2
Groepscursus: 'In de put, uit de put' tot 55 jaar / Trimbos-instituut	25	3
Psycho-educatie voor familieleden van mensen met schizofrenie / Trimbos-instituut	24	4
Moeder-baby-interventie / Trimbos-instituut	20	5
Groepscursus 'Grip op je dip: Zelf je somberheid overwinnen' / Trimbos-instituut	20	5
Psycho-educatie voor familieleden van mensen met depressie / Trimbos-instituut	20	5
Psycho-educatie voor familieleden van mensen met borderline / Trimbos-instituut	20	5
Groepscursus: 'In de put, uit de put' vanaf 55 jaar / Trimbos-instituut	20	5
Seksualiteit en relaties		
Lang leve de liefde / Soa Aids Nederland ***	27	1
Loverboys / Soa Aids Nederland	25	2
Lesmap Relaties en seksualiteit / NIGZ/RNG **	23	3
Safe sex files / Soa Aids Nederland	22	4/5
Spel puberkwartet / RNG	22	4/5
Roken		
De Gezonde School en Genotmiddelen voor 11-12jr*** / Trimbos-instituut	30	1
Actie tegengif*** / Stivoro	29	2/3
De Gezonde School en Genotmiddelen voor 12-15jr*** / Trimbos-instituut, Stivoro	29	2/3
Groepstraining: 'Pakje kans-samen stoppen met roken' / Stivoro	25	4
Voorlichtingsprogramma: 'Roken? Niet waar de kleine bij is' ***/ Stivoro	23	5
Alcohol		
Lesmateriaal en handleiding ' De Gezonde school en Genotmiddelen*** tot 16 jr / Trimbos	29	1
Campagne 'Voorkomen alcoholshade bij uw opgroeiende kind' / Trimbos-instituut	24	2
Instructie verantwoord alcohol schenken voor 16-25jr (IVA) / Trimbos-instituut	22	3
Instructie verantwoord alcohol schenken voor < 16jr (IVA) / Trimbos-instituut	18	4
Methode 'peer education' (16-25jr) / Trimbos-instituut	17	5
Drugs		
Roken, drinken, drugs en gokken / Trimbos-instituut (onderdeel dgsg***)	22	1
Lesboekje Drugs?! / Trimbos-instituut (onderdeel dgsg***)	21	2

Lespakket Slik ?! / Trimbos-instituut (onderdeel dgsg***)	20	3/4
Wat je kunt verwachten van blowen / Trimbos-instituut (onderdeel dgsg***)	20	3/4
Onder invloed onderweg? / Trimbos-instituut (onderdeel dgsg***)	19	5
Psychische gezondheid (excl. depressie)		
Prima – Antipestmethode / NIGZ	6	1
Applaus voor jezelf / Pharos	1	2/4
FC de Wereld /Pharos	1	2/4
Laat maar zien wie je bent! / Pharos	1	2/4
Welkom op school / Pharos	0	5
Veiligheid		
In balans valtraining / NISB	5	1/2
Veiligheid op de Basisschool / Consument en Veiligheid	5	1/2
Huisje Weltevree / Consument en Veiligheid	3	3/4
Veilig op pad met de rollator / Consument en veiligheid	3	3/4
Beweging valt goed / Consument en veiligheid	1	5
Blijf staan / Consument en veiligheid	1	5

Slechts een zeer klein deel van de landelijk aangeboden interventies (7 = 3%) wordt niet door een GGD (of andere organisatie in een GGD-regio) aangeboden. Vier van deze interventies vallen onder het thema overgewicht en de andere drie interventies onder psychische gezondheid en veiligheid (Bijlage 4). 87 interventies werden door maar één tot vijf GGD'en of regio's aangeboden.

In Tabel 6 staat aangegeven hoeveel interventies door 0-5 GGD'en (of andere organisaties) zijn aangeboden. Dit was in aantallen het hoogst voor het thema overgewicht, maar in percentages (ten opzichte van het aantal nagevraagde interventies) geldt dit voor het thema veiligheid (Tabel 5). Zoals eerder genoemd werden (bijna) alle nagevraagde interventies op de thema's veiligheid en psychische gezondheid door maar 0-5 GGD'en aangeboden. Hierbij moet in acht worden genomen dat op deze thema's maar 9 en 5 interventies werden nagevraagd.

In deze tabel is te lezen dat een derde van de interventies op het gebied van overgewicht, roken en seksualiteit en relaties door relatief weinig GGD'en (0-5) is gebruikt. Voor alcohol geldt dat voor bijna de helft van de interventies.

Tabel 6. Aantal (percentage ten opzichte van het aantal nagevraagde interventies) interventies dat door 0-5 GGD'en of andere organisaties werd aangeboden per thema

Thema	Aantal (%) interventies dat door 0-5 GGD'en wordt aangeboden
Overgewicht (N=31)	35 (33%)
Roken (N=31)	11 (32%)
Depressie (N=31)	7 (18%)
Alcohol (N=31)	18 (44%)
Seksualiteit en relaties (N=27)	8 (33%)
Psychische gezondheid (excl. depressie) (N=27)	4 (80%)
Veiligheid (N=27)	9 (100%)
Drugs (N=27)	2 (13%)

3.4 Beschikbaarheid implementatie- en/of bereikgegevens

In deze paragraaf worden voor zover beschikbaar implementatie- (aantal/percentage bereikte intermediairen) en bereikgegevens (aantal/percentage bereikte mensen uit doelgroep) beschreven.

De beschikbaarheid van de implementatie- en/of bereikgegevens van interventies uit de IGZ-vragenlijst varieerde meer dan bij de CGL-vragenlijst. Voor de thema's alcohol, roken, depressie en overgewicht gezamenlijk (gemiddeld 70 aangeboden interventies) zijn implementatiegegevens beschikbaar van 23% (11 interventies) en bereikgegevens van 39% (14 interventies). Van ongeveer de helft van de aangeboden interventies zijn gegevens over implementatie en/of bereik beschikbaar (Tabel 7).

Er zijn verschillen tussen GGD'en. Er zijn GGD'en die helemaal geen gegevens hadden, terwijl andere GGD'en van 70% tot wel 100% van het aantal interventies implementatie- en/of bereikgegevens hadden. De range was erg groot (Figuur 3).

Tabel 7 Gemiddelde beschikbaarheid van de implementatie- en/of bereikgegevens (IGZ- vragenlijst)

Thema	Aantal (range) aangeboden interventies uit de leeflijnen^{1,2}	Gegevens implementatie (% van aangeboden interventies)	Gegevens bereik (% van aangeboden interventies)	Gegevens implementatie en/of bereik (% van aangeboden interventies)
Overgewicht	36 (5-66)	27	36	54
Roken	11 (1-30)	31	49	63
Depressie	15 (2-27)	9	41	46
Alcohol	10 (1-31)	18	28	38
Totaal	70 (1-141)	23	39	52

¹ De aantallen nagevraagde interventies uit de IGZ-vragenlijst zijn voor de thema's overgewicht, roken, depressie, alcohol en in totaal: 105, 34, 40, 41 en 220.

² Gemiddeld interventieaanbod voor de GGD-regio's die wel interventies aanbieden uit de leeflijnen .

Van ongeveer de helft van de 21 landelijk beschikbare interventies die GGD'en van de vier thema's uit de CGL-vragenlijst aanboden, weten GGD'en hoeveel intermediairs en/of personen er bereikt werden. Voor de implementatie- en/of bereikgegevens afzonderlijk was dit respectievelijk 34% en 25% (Tabel 8). Het aantal GGD'en dat landelijk beschikbare interventies uit de CGL-vragenlijst aanbood voor de thema's psychische gezondheid, veiligheid en drugs was respectievelijk 7, 10 en 23. Op deze thema's was de beschikbaarheid van implementatie- en/of bereikgegevens ongeveer even groot als bij het thema seksualiteit en relaties. Met uitzondering van het bereik voor het thema psychische gezondheid (exclusief depressie). Voor dit thema was het gemiddelde aantal aangeboden interventies heel laag (Tabel 8).

De spreiding van de beschikbaarheid van implementatie- en/of bereikgegevens was erg groot voor alle thema's. Bij gegevens van de implementatie en het bereik was de range altijd 0 - 100%. Het gemiddelde lijkt op een behoorlijke beschikbaarheid te wijzen, maar er zijn dus meer GGD'en die niet tot nauwelijks gegevens van interventies beschikbaar hebben dan GGD'en die het van (bijna) alle interventies hebben (Figuur 4).

Tabel 8. Gemiddelde beschikbaarheid van implementatie- en/of bereikgegevens (CGL-vragenlijst)

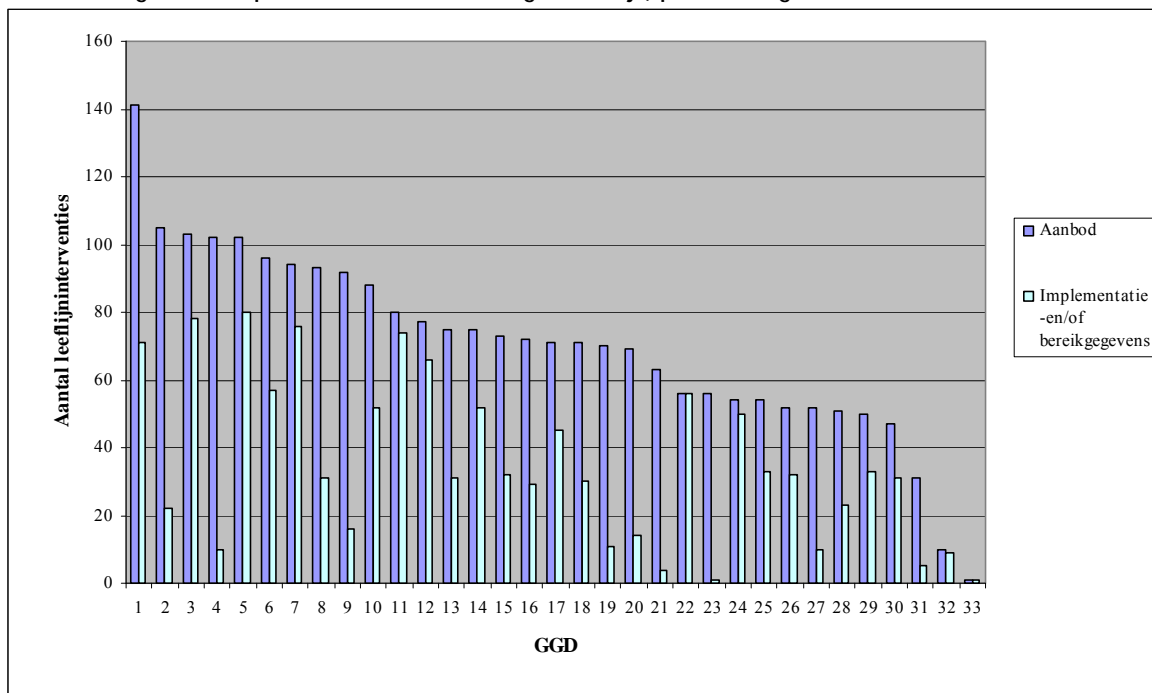
Thema	Aantal (range) aangeboden interventies van GBI's ^{1,2,3}	Gegevens implementatie (% van aangeboden interventies)	Gegevens bereik (% van aangeboden interventies)	Gegevens implementatie en/of bereik (% van aangeboden interventies)
Seksualiteit & relaties	12 (1-24)	34	27	44
Psychische gezondheid (excl. depressie)	1 (1-3)	29	0	29
Veiligheid	2 (1-5)	37	20	47
Drugs	10 (3-14)	30	25	45
Totaal	21 (3-32)	34	25	45

¹ Het gaat hier alleen om interventies m.b.t. gezondheidsbevorderingen en de leeftijdsgroepen 4-12, 12-19 jaar en 55+.

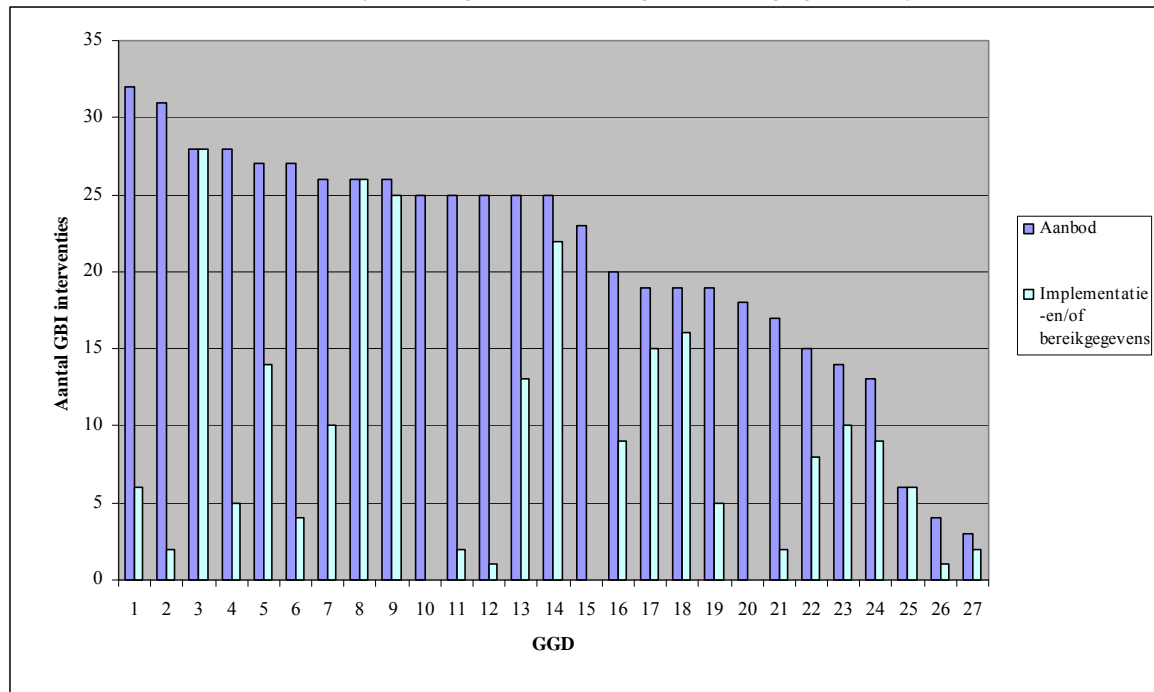
² Het aantal nagevraagde interventies uit de CGL-vragenlijst is voor de thema's seksualiteit en relaties, psychische gezondheid, veiligheid, drugs en in totaal: 24, 5, 9, 15 en 53.

³ Gemiddeld interventieaanbod voor de GGD'en, die wel interventies aanbieden van de nagevraagde interventies.

Figuur 3. Beschikbaarheid implementatie- en/of bereikgegevens van landelijk beschikbare interventies (voor de thema's overgewicht, depressie, roken en alcohol gezamenlijk) per GGD-regio

Figuur 4. Beschikbaarheid implementatie- en/of bereikgegevens van landelijk beschikbare interventies (voor de thema's seksualiteit en relaties, psychische gezondheid, veiligheid en drugs gezamenlijk) per GGD

3.5 Behoeftte aan ondersteuning bij monitoren gegevens implementatie en bereik

Tweeëntwintig van de 31 (71%) GGD'en gaven aan behoefte te hebben aan informatie of ondersteuning met betrekking tot het monitoren van interventies. Negen (29%) GGD'en gaven aan géén behoefte te hebben aan ondersteuning. Deze laatstgenoemde GGD'en noemden hiervoor de volgende redenen:

- de GGD is zelf in staat te monitoren of bezig met het verbeteren van het monitoren (N=6)
- de GGD heeft te weinig tijd of personeel om hier meer aandacht aan te besteden (N=2)
- de GGD ziet niet in hoe het CGL bij het monitoren kan helpen (N=1)
- GBI's leveren steeds meer gegevens aan (N=1)

Van de 22 GGD'en die aangaven wel behoefte te hebben aan informatie en/of ondersteuning bij het monitoren van de implementatiegraad en het bereik van interventies, gaven 20 GGD'en aan op welke manier zij dit willen. De meest voorkomende wensen zijn als volgt samen te vatten:

- advies over hoe implementatie- en/of bereikgegevens (gestandaardiseerd) verzameld kunnen worden (N=14)
- een overzicht/registratie van het aanbod en de implementatie- en/of bereikgegevens van interventies (die door alle lokale en landelijke instellingen worden uitgevoerd) (N=10)

De vraag welke rol het Centrum Gezond Leven hierin zou kunnen spelen, werd door 20 GGD'en beantwoord met antwoorden zoals hieronder beschreven:

- aanleveren van een format of adviezen om (gestandaardiseerd) gegevens over interventies te verzamelen (N=13);

- aanleveren van een registratiesysteem waarin lokale en landelijke organisaties interventies en bijhorende gegevens in kunnen registreren met eenduidige definities en criteria (N=9);
- afstemming teweegbrengen met landelijke organisaties (IGZ, GBI's) (N=4).

4 Discussie en Conclusie

4.1 Toelichting op de resultaten

Uit de resultaten blijkt dat 91% en 78% en van het interventieaanbod in 2007 voor respectievelijk de vier speerpunten en de overige nagevraagde thema's bestond uit landelijk beschikbare interventies afkomstig uit de leeflijnen of ontwikkeld door GBI's. Dit zou betekenen dat GGD'en en andere organisaties meer gebruikmaken van interventies uit de leeflijnen en interventies die ontwikkeld zijn door GBI's dan andere (onder andere zelf ontwikkelde) interventies. Het is echter goed mogelijk dat GGD'en de landelijk beschikbare interventies zelf aanpassen voor de lokale situatie. Dit is uit dit onderzoek niet te achterhalen.

Het aantal aangeboden interventies op de 8 thema's was verschillend. Bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid werden gemiddeld weinig interventies aangeboden, én ook door slechts een aantal GGD'en. Dit wil niet direct zeggen dat er een onvoldoende of laag interventieaanbod was voor dit thema in een regio, aangezien in de CGL-vragenlijst niet gevraagd werd naar het aanbod van andere aanbieders in de regio. De IGZ had daarentegen wel het interventieaanbod van de 'hele' GGD-regio nagevraagd. Dit kan, naast het feit dat de IGZ-vragenlijst zich richtte op de vier landelijke speerpunten voor preventie, wellicht het hogere interventieaanbod verklaren op deze thema's in vergelijking met de vier thema's uit de CGL-vragenlijst. Toch behoorde het thema seksualiteit en relaties van de CGL-vragenlijst tot de top 3 van meest aangeboden thema's. Dit zou verklaard kunnen worden uit het feit dat de afdeling algemene gezondheidszorg (AGZ) van GGD'en aparte formatie (met een aparte financiering) heeft voor infectieziekten, soa- en aidsbestrijding.

Overigens moet het interventieaanbod in 2007 per thema ook gezien worden tegen het licht van de regionale gezondheidsproblematiek. Daarnaast moet in acht worden genomen dat een minder groot aanbod aan interventies niet direct samenhangt met het aantal bereikte personen en dat met een klein aantal interventies ook veel mensen bereikt kunnen worden. Het kan namelijk ook zijn dat een GGD er voor heeft gekozen om zijn capaciteit te focussen door per thema in te zetten op een of een beperkt aantal goede (erkende) interventie(s). Hierdoor lijkt het interventieaanbod wellicht laag, terwijl de inzet per thema hoger kan liggen en/of effectiever c.q. efficiënter kan zijn in vergelijking met GGD'en die veel verschillende interventies per thema rapporteren. Om deze verschillen beter te kunnen beoordelen is het belangrijk te focussen op het gebruik van erkende interventies in plaats van op het totaal aantal aangeboden interventies. Interventies kunnen namelijk enkel erkend worden als op basis van theoretische onderbouwing of onderzoek aannemelijk is dat zij effectief zijn dan wel dat effectiviteit is aangetoond.

De resultaten uit dit rapport bieden daarom een eerste globale indruk van het interventieaanbod van GGD'en of GGD-regio's en de mate waarin van interventies bekend was hoeveel intermediairs of personen bereikt werden. De in dit rapport gepresenteerde cijfers moeten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

In de eerste plaats is het, hoewel voor de vier landelijke speerpunten het aanbod van de GGD'en én andere organisaties in de regio gevraagd was, de vraag in hoeverre de GGD zicht had op het interventieaanbod van andere organisaties. Uit de vragenlijst van het CGL bleek namelijk dat veel GGD'en hier geen zicht op hadden. Daarom is het mogelijk dat dit interventieaanbod op die vier landelijke speerpunten bijna alleen van de GGD is.

Ten tweede is in dit onderzoek alleen in kaart gebracht of GGD'en over implementatie- en/of bereikgegevens van de nagevraagde landelijk beschikbare interventies (uit de leeflijnen of ontwikkeld

door een GBI) beschikten, en niet over die van lokale interventies. De beschikbaarheid van implementatie- en/of bereikgegevens kan hierdoor enigszins over- of onderschat zijn. Dit is waarschijnlijk slechts in beperkte mate het geval, omdat het aandeel van lokale interventies op het totale interventieaanbod beperkt was.

Ten derde is de vraag of de implementatie- en bereikgegevens (cijfers) nauwkeurig zijn ingevuld bij de IGZ-vragenlijst. Niet alle GGD'en registeren systematisch bereik- en implementatiegraad van interventies terwijl dit wel door de inspectie wordt gevraagd.

Resultaten die gelden voor specifieke landelijke thema-instituten zijn in de zomer van 2009 door het CGL aan betreffende organisaties teruggekoppeld. Deze zijn enkel op hoofdlijnen in dit rapport opgenomen. Bij de terugkoppeling gaven verschillende thema-instituten aan dat hun interventies vaker door andere afdelingen dan de afdeling gezondheidsbevordering van GGD'en of door andere organisaties dan GGD'en in GGD-regio's worden aangeboden. Dit komt overeen met de constatering uit dit onderzoek dat GGD'en weinig zicht hebben op het interventieaanbod van andere regionale aanbieders. De conclusie dat een derde van de landelijk beschikbare interventies niet of nauwelijks wordt gebruikt dient daarom te worden genuanceerd. Het gaat hierbij om gebruik binnen het gezichtsveld van afdelingen gezondheidsbevordering van GGD'en. Het feitelijke gebruik kan hiervan afwijken, zeker als gebruik verloopt via andere organisaties dan de GGD. Reden temeer om de registratie van implementatie- en/of bereikgegevens per GGD-regio te systematiseren.

4.2 Conclusie

Uit deze inventarisatie blijkt dat in 2007 GGD'en (of andere organisaties in de regio) gemiddeld 70 interventies aanboden voor de vier landelijke speerpunten, en 21 interventies voor de thema's seksualiteit en relaties, psychische gezondheid (exclusief depressie), veiligheid en drugs. Het gaat hierbij om het aanbod voor zover bij GGD'en bekend. Het feitelijke aanbod per regio kan hiervan afwijken, zeker als gebruik verloopt via andere organisaties dan de GGD.

Voor de verschillende thema's zijn er grote verschillen. Gemiddeld worden 35 interventies aangeboden op het gebied van overgewicht, voor depressie zijn dat er gemiddeld 15, voor het thema seksualiteit en relaties 12, voor het speerpunt roken 11, voor het andere speerpunt alcohol 10 en voor drugs 8. Er is weinig aanbod van GGD'en op het gebied van veiligheid en psychische gezondheid. Het aanbod van GGD'en bestond met name uit landelijk beschikbare interventies. Het aandeel erkende interventies is voor de top 5 van meest gebruikte interventies voor het thema roken het grootst in vergelijking met de andere thema's.

Van de 273 nagevraagde landelijk beschikbare interventies werden er 94 (34%) niet of door slechts 1-5 GGD'en (of - voor zover bekend - door andere organisaties in de regio) aangeboden.

De implementatie- en/of bereikgegevens van interventies waren wisselend bekend bij GGD'en. Over de acht verschillende thema's waren van ongeveer de helft van de aangeboden landelijk beschikbare interventies implementatie- en/of bereikgegevens bekend.

Een groot deel (71%) van de GGD'en gaf aan behoefte te hebben aan ondersteuning door het CGL bij het monitoren van de implementatiegraad en het bereik van interventies. In het kort, het interventieaanbod verschilt tussen thema's en tussen GGD'en of GGD-regio's en de gegevens betreffende het interventieaanbod, implementatie en bereik lijken nog niet systematisch te worden geregistreerd door GGD'en.

5 Aan de slag!

Mede op basis van de resultaten van de aanbodinventarisatie onder GGD'en, zoals beschreven in deze rapportage, zet het Centrum Gezond Leven zich expliciet in voor het realiseren van de volgende actiepunten.

Erkenning van veel gebruikte interventies

Het CGL is bezig met het erkennen van interventies met behulp van de onafhankelijke Erkenningscommissie Interventies³. De eigenaren van de veelgebruikte, maar nog niet erkende, interventies wordt verzocht om interventies bij CGL in te dienen in het kader van het traject van certificering. Met voorrang worden deze interventies in het traject van certificering meegenomen.

Ontwikkeling registratie-instrument voor bereik- en implementatiegegevens

Het CGL gaat in 2010 naar verwachting in overleg met de IGZ en lokale stakeholders, waaronder GGD'en, een instrument ontwikkelen waarmee gegevens (waaronder implementatie- en/of bereikgegevens) over het interventieaanbod van verschillende partijen geregistreerd kunnen worden. Hierbij is het van belang dat duidelijk wordt welke gegevens geregistreerd moeten gaan worden, hoe dit eenduidig kan gebeuren en wat een redelijke inspanningsverplichting is voor lokale preventiepartners. Omdat een deel van de benodigde gegevens al is opgenomen in de I-database van het CGL, ligt het voor de hand om deze I-database als startpunt voor dit nieuwe registratiesysteem te benutten.

Vooralsnog zet het CGL niet in op nader onderzoek naar redenen waarom bepaalde interventies volgens dit onderzoek weinig gebruikt worden. Zoals al geconstateerd, kan het namelijk goed zijn dat bepaalde interventies wel vaker gebruikt worden, maar dan buiten het gezichtsveld van de afdelingen gezondheidsbevordering van GGD'en. Reden temeer om eerst een functionerende registratie op poten te zetten van het interventieaanbod, -implementatie en -bereik per regio.

---

³ De Erkenningscommissie Interventies is een landelijke en onafhankelijke commissie die de kwaliteit en effectiviteit van interventies beoordeelt voor jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg, jeugdwelzijnswerk, ontwikkelingsstimulering, gezondheidsbevordering en preventie. De commissie is ingesteld en wordt secretariael ondersteund door het Nederlands Jeugdinstituut, RIVM Centrum Jeugdgezondheid en RIVM Centrum Gezond Leven.

Referenties

Kroeze, W. en Blokdijk L. (2009). Leefstijlinterventies in Nederland, een verkenning van ervaringen en wensen. Bilthoven: RIVM-rapport 255001001, RIVM, Bilthoven.

STIVORO (2006). Tabakspreventie in Lokaal Gezondheidsbeleid. Den Haag.

Trimbos-instituut (2007). Handleiding depressiepreventie in lokaal gezondheidsbeleid. Utrecht.

Voedingscentrum (2007). Handleiding preventie van overgewicht in lokaal gezondheidsbeleid. Den Haag.

Voedsel en Waren Autoriteit (2007). Handleiding Lokaal alcoholbeleid: een integrale benadering. Den Haag.

Lijst van afkortingen

CGL	Centrum Gezond Leven
GBI	Gezondheidsbevordend instituut
GGD	Gemeentelijke / Gemeenschappelijke / Gewestelijke Gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
IGZ	Inspectie voor de Gezondheidszorg
NIGZ	Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie
NISB	Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RNG	Rutgers Nisso Groep
STAP	STAP – Nederlands instituut voor alcoholbeleid
STIVORO	Stichting Volksgezondheid en Roken
VWS	ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Bijlage 1: Voorbeeldvragen uit IGZ-vragenlijst

In dit voorbeeld worden vragen gesteld over het aanbod, de implementatiegraad en bereikgegevens van interventies. De implementatiegraad is in deze vragenlijst gedefinieerd als bereik intermediair. De GGD'en konden de interventie die zij aanboden aankruisen. Vervolgens werd per interventie gevraagd een getal in te vullen bij percentage bereik doelgroep of intermediair, óf bij aantal deelnemers of aantal intermediairs bereikt.

Geef aan welke interventies in uw regio worden aangeboden. (meerdere antwoorden mogelijk).

- Interventie 1
- Interventie 2
- Interventie 3

Bereik van de doelgroep aanbod GGD

	% Bereik doelgroep	% Bereik intermediair	Aantal deelnemers	Aantal intermediairs
1	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
2	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
3	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
4	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
5	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Vervolgens werd bij elk thema (overgewicht, roken, depressie, en alcohol) gevraagd effectieve interventies toe te voegen uit de betreffende GGD-regio, die niet uit de leeflijnen afkomstig waren. Zie het volgende voorbeeld:

Indien u wenst kunt u overige interventies, die niet zijn geselecteerd voor de leeflijn overgewicht maar wel bewezen effectief zijn, invullen in onderstaande tabel. Het is van belang dat de inspectie een beeld krijgt over de kwaliteit van de interventie. Geef daarom onder effectiviteit een toelichting of u onderzocht heeft of de interventie effectief is (geweest) en welke resultaten dit heeft opgeleverd.

Naam en omschrijving interventie:	Doelgroep of intermediaire doelgroep (bijv. scholen, gemeenten)	Bereik doelgroep of intermediaire doelgroep(%) Indien van toepassing	Effectiviteit	Toelichting
1 _____	_____	_____	_____	_____
2 _____	_____	_____	_____	_____
3 _____	_____	_____	_____	_____
4 _____	_____	_____	_____	_____
5 _____	_____	_____	_____	_____
6 _____	_____	_____	_____	_____
7 _____	_____	_____	_____	_____
8 _____	_____	_____	_____	_____
9 _____	_____	_____	_____	_____
10 _____	_____	_____	_____	_____

Bijlage 2: CGL-vragenlijst

Vragenlijst naar aanbod van interventies door GGD'en – Centrum Gezond Leven

Voor u ligt een vragenlijst over interventies die uw GGD aanbiedt. De antwoorden die u geeft, worden gebruikt om beter zicht te krijgen op het bestaande aanbod van interventies, en het aanbod beter aan te laten sluiten op de behoeften van de gebruikers. Hieronder geven wij een korte toelichting op de vragenlijst.

In Nederland worden veel interventieactiviteiten uitgevoerd en ontwikkeld door verschillende organisaties. Het is de taak van het Centrum Gezond Leven (CGL) van het RIVM om de aansluiting tussen vraag en aanbod te bevorderen. De werkplaats 'monitoren vraag en aanbod van interventies' van het CGL brengt daarom zowel de behoefte aan interventies als het aanbod in kaart. Hierdoor worden eventuele knelpunten, hiaten en overlap duidelijk waarop het CGL actie zal ondernemen om deze op te lossen, samen met de GGD'en en andere partijen. Uiteindelijk zal dit leiden tot een vollediger en toegespitster aanbod voor de diverse doelgroepen en thema's.

Om deze taak goed te kunnen vervullen onderzoekt de CGL werkplaats ook systematisch de implementatiegraad en het bereik van interventieactiviteiten. Hierbij letten we scherp op het voorkomen van overlap met vergelijkbare onderzoeken door anderen. We streven ernaar om de GGD'en zo min mogelijk te belasten. Om dit in de toekomst nog beter te kunnen doen bevat de vragenlijst hier enkele vragen over.

De vragenlijst gaat over welke interventies uw GGD aanbiedt. Van deze interventies willen we ook weten in hoeverre uw GGD gegevens beschikbaar heeft over de implementatiegraad (aantal intermediairs, zoals scholen, thuiszorg, welzijnswerk etc. dat een interventie uitvoert) en bereik (aantal deelnemers aan een interventie). In een tweede fase van ons onderzoek gaan we deze gegevens gericht verzamelen, omdat alleen op die manier een goed beeld kan ontstaan van het huidige interventieaanbod.

In ons onderzoek richten we ons dit jaar op de doelgroepen jeugd (4-12 jarigen en 12-19 jarigen) en ouderen (55+). Bij het samenstellen van de vragenlijst hebben wij rekening gehouden met de vragenlijsten die STIVORO en de IGZ u eerder hebben toegestuurd. Wij willen namelijk zoveel mogelijk voorkomen dat u opnieuw dezelfde vragen moet beantwoorden. Daarom komen in deze vragenlijst uitsluitend de volgende thema's aan de orde: seksualiteit en relaties, psychische gezondheid, veiligheid, waaronder valpreventie, en drugs.

Daarnaast zullen de gegevens die u aanlevert zoveel mogelijk ingevuld worden in de opvolger van de Qui-databank, die nu in ontwikkeling is. Hierdoor hoeft u deze gegevens, als de nieuwe database operationeel is, niet meer in te vullen en staat uw interventieaanbod automatisch al geregistreerd. Uiteraard ontvangt u na afloop van het onderzoek een rapportage met onze bevindingen.

Mocht u nog vragen hebben over de vragenlijst, aarzel dan niet contact op te nemen met Marieke van Bakel (Marieke.van.Bakel@rivm.nl, tel: 030-2747502) of Jolanda Boer (JMA.Boer@rivm.nl, tel: 030-2742514).

Met vriendelijke groet,
CGL-Werkplaats monitoren vraag en aanbod

Vul hier uw e-mail adres in:

Wat is uw naam?

Wat is uw functie?

Vraag 1: Heeft uw GGD een actueel overzicht van alle interventies die uw GGD in 2007 heeft aangeboden?

- Nee, deze gegevens zijn niet gemakkelijk te achterhalen
- Ja, dit overzicht is beschikbaar in één overzicht/database
- Ja, deze gegevens zijn verspreid aanwezig, maar gemakkelijk te verzamelen
- Ja, anders namelijk

Vraag 2: Heeft uw GGD een actueel overzicht van alle interventies die andere organisaties in uw regio in 2007 hebben aangeboden?

- Nee, deze gegevens zijn niet gemakkelijk te achterhalen *(ga door naar vraag 3)*
- Ja, dit overzicht is beschikbaar in één overzicht/database
- Ja, deze gegevens zijn verspreid aanwezig, maar gemakkelijk te verzamelen
- Ja, anders namelijk

Vraag 2a: Van welke organisaties heeft u deze gegevens?

(u kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- Thuiszorg
- Verslavingszorg
- Huisartsen
- Overige eerstelijnszorg
- Welzijnswerk
- GGZ
- Andere instanties, namelijk

Vraag 3: Verzamelt uw GGD gegevens over de implementatiegraad (onder intermediaire partijen zoals scholen of thuiszorgorganisaties) van interventies die uw GGD aanbiedt?

- Ja, voor (bijna) alle interventies die we aanbieden
- Ja, voor veel interventies die we aanbieden
- Slechts voor enkele interventies die we aanbieden *(ga door naar vraag 4)*
- Nee *(ga door naar vraag 4)*

Vraag 3a: Op welk niveau heeft uw GGD deze implementatiegegevens beschikbaar?

(u kunt meerdere antwoorden aankruisen indien het per interventie verschilt)

- We weten in detail welke intermediair de interventie uitvoert of waar deze wordt uitgevoerd (bv. postcodes)
- We weten hoeveel intermediairs de interventie uitvoeren
- We weten hoe vaak een interventie bij ons is aangevraagd (maar niet of deze daadwerkelijk wordt uitgevoerd)
- Anders, namelijk

Vraag 4: Verzamelt uw GGD gegevens over het bereik van interventies die uw GGD aanbiedt? Met bereik bedoelen we het aantal personen uit de uiteindelijke doelgroep dat aan een interventie deelneemt.

- Ja, voor (bijna) alle interventies die we aanbieden
- Ja, voor veel interventies die we aanbieden
- Slechts voor enkele interventies die we aanbieden
- Nee

Het CGL vindt het belangrijk dat informatie over de implementatiegraad en het bereik van interventies verzameld wordt, maar is zich ervan bewust dat dit niet altijd makkelijk gedaan kan worden. Mogelijk kan het CGL ondersteuning bieden bij het monitoren.

Vraag 5: Heeft u behoefte aan meer informatie of ondersteuning bij het monitoren van de implementatiegraad en het bereik van interventies?

- Nee *(ga door naar vraag 5a)*
- Ja *(ga door naar vraag 5b)*

Vraag 5a: Wat is hiervoor de reden?

(ga door naar vraag 6)

Vraag 5b: Aan wat voor informatie of ondersteuning heeft u behoefte?

(ga door naar vraag 5c)

Vraag 5c: Welke rol zou het CGL hierbij naar uw mening kunnen spelen?

(ga door naar vraag 6)

Vraag 6: Door welke organisaties bent u – naast de IGZ en STIVORO – in 2007 of 2008 benaderd voor gegevens over de implementatiegraad en het bereik van interventies?

(u kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- Geen *(ga door naar vraag 7)*
- Door een GBI *(ga door naar vraag 6b)*
- Door een andere instantie *(ga door naar vraag 6c)*

Vraag 6a: Door welke GBI's bent u in 2007 of 2008 benaderd voor deze gegevens?

(u kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- NIGZ
- NISB
- Pharos
- Rutgers Nisso Groep
- Schorer Stichting
- SoaAids Nederland
- Stichting Consument en Veiligheid
- Trimbos-instituut
- Voedingscentrum

Vraag 6b: Door welke andere instanties bent u in 2007 of 2008 benaderd voor deze gegevens?

(u kunt meerdere antwoorden invullen, gescheiden door een komma)

Bij de volgende vraag betreft het interventies die gericht zijn op de doelgroepen kinderen (4-12 jaar) en jongeren (12-19 jaar). Met *actief* bedoelen we dat u intermediairs (zoals scholen) of deelnemers heeft benaderd over deze interventie. Met *niet-actief* bedoelen we dat u deze interventie in uw aanbod heeft, maar dat een intermediair of deelnemers hierover zelf contact met de GGD op (moeten) nemen.

Vraag 7: Heeft uw GGD in 2007 de volgende interventies aangeboden gericht op het thema seksualiteit en relaties?

	Actief	Niet Actief	Nee
Bijvoorbeeld de liefde (Pharos)	☐	☐	☐
Carrouselspel (RNG)	☐	☐	☐
De koffer in, anticonceptie voorlichtingskoffer (RNG)	☐	☐	☐
Draaiboek ouderavond over relaties en seksualiteit (RNG)	☐	☐	☐
Gezond leven spel (NIGZ)	☐	☐	☐
Girls' Talk (Rutgers Nisso Groep (RNG))	☐	☐	☐
Handleiding Seksualiteit en opvoeding (RNG/NIGZ)	☐	☐	☐
Handleiding veilig vrijen en seksualiteit voor het jeugdwerkzorg (Soa Aids Nederland)	☐	☐	☐
Lang leve de liefde (Soa Aids Nederland)	☐	☐	☐
Klein maar niet fijn (Soa Aids Nederland)	☐	☐	☐
Lespakket Internetsoa.nl (St. mijn kind online/ RNG/ NIGZ) ⁴	☐	☐	☐
Lesmap Relaties en seksualiteit (NIGZ/ RNG)	☐	☐	☐
Lesmap meisjesbesnijdenis (RNG)	☐	☐	☐
No game: voorlichting voor en door jongeren (Pharos)	☐	☐	☐
Loverboys (Soa Aids Nederland)	☐	☐	☐
Basistraining preventie meisjesbesnijdenis (Pharos)	☐	☐	☐
Verdiepingstraining preventie meisjesbesnijdenis (Pharos)	☐	☐	☐
Training sleutelpersonen preventie meisjesbesnijdenis (Pharos)	☐	☐	☐
Basistraining seksuele voorlichting aan jonge nieuwkomers (Pharos)	☐	☐	☐
Safe sex files (Soa Aids Nederland)	☐	☐	☐

⁴ Deze interventie is geëxcludeerd uit de analyse, omdat dit een website is, en geen direct gezondheidsbevorderende interventie is.

	Actief	Niet Actief	Nee
Spel Girls' Choice. Wensen en grenzen in intimiteit (RNG)	☐	☐	☐
Spel puberkwartet (RNG)	☐	☐	☐
Uma tori! En Amor y Salu (Soa Aids Nederland)	☐	☐	☐
Week van de liefde (Soa Aids Nederland)	☐	☐	☐
Wijzer in de liefde (GGD NL/Pharos/Samah)	☐	☐	☐

Bij de volgende vraag bedoelen we met *implementatiegraad* het aantal intermediairs (zoals scholen, thuiszorg, welzijnswerk etc.) dat een interventie uitvoert. Met *bereik* bedoelen we het aantal deelnemers aan een interventie.

Vraag 8: Wilt u in onderstaand schema aanvinken voor welke van deze interventies uw GGD gegevens over de implementatiegraad of het bereik heeft? U kunt de interventies die u niet aanbiedt overslaan.

	Implementatie	Bereik
Bijvoorbeeld de liefde (Pharos)	☐	☐
Carrouselspel (RNG)	☐	☐
De koffer in, anticonceptie voorlichtingskoffer (RNG)	☐	☐
Draaiboek ouderavond over relaties en seksualiteit (RNG)	☐	☐
Gezond leven spel (NIGZ)	☐	☐
Girls' Talk (Rutgers Nisso Groep (RNG))	☐	☐
Handleiding Seksualiteit en opvoeding (RNG/NIGZ)	☐	☐
Handleiding veilig vrijen en seksualiteit voor het jeugd welzijnswerk (Soa Aids Nederland)	☐	☐
Lang leve de liefde (Soa Aids Nederland)	☐	☐
Klein maar niet fijn (Soa Aids Nederland)	☐	☐
Lespakket Internetsoa.nl (St. mijn kind online/ RNG/ NIGZ)	☐	☐
Lesmap Relaties en seksualiteit (NIGZ/ RNG)	☐	☐
Lesmap meisjesbesnijdenis (RNG)	☐	☐
No game: voorlichting voor en door jongeren (Pharos)	☐	☐
Loverboys (Soa Aids Nederland)	☐	☐
Basistraining preventie meisjesbesnijdenis (Pharos)	☐	☐
Verdiepingstraining preventie meisjesbesnijdenis (Pharos)	☐	☐
Training sleutelpersonen preventie meisjesbesnijdenis (Pharos)	☐	☐
Safe sex files (Soa Aids Nederland)	☐	☐
Spel Girls' Choice. Wensen en grenzen in intimiteit (RNG)	☐	☐
Spel puberkwartet (RNG)	☐	☐
Uma tori! En Amor y Salu (Soa Aids Nederland)	☐	☐
Week van de liefde (Soa Aids Nederland)	☐	☐
Wijzer in de liefde (GGD NL/Pharos/Samah)	☐	☐

Bij de volgende vraag bedoelen we met *interventie*: een specifieke activiteit of maatregel, die wordt ingezet om doelbewust preventieve effecten te bewerkstelligen en die door andere organisaties over te nemen is.

Vraag 9: Heeft uw GGD in 2007 naast bovengenoemde interventies ook nog andere interventies aangeboden gericht op het thema seksualiteit en relaties?

- Nee (ga door naar vraag 10)
 Ja

Vraag 9a: Hoeveel andere interventies gericht op het thema seksualiteit en relaties heeft u in 2007 aangeboden?

(Wilt u hier niet de interventies meerekenen die reeds in de IGZ vragenlijst zijn nagevraagd?)

Vraag 9b: Kunt u hier de namen van deze interventies noemen?

(Wilt u bij meer dan 10 interventies, de 10 interventies invullen die u het belangrijkste vindt)

De volgende vraag betreft interventies die gericht zijn op de doelgroepen kinderen (4-12 jaar), jongeren (12-19 jarigen) en ouderen (55+). Met *actief* bedoelen we dat u intermediairs (zoals scholen) of deelnemers heeft benaderd over deze interventie. Met *niet-actief* bedoelen we dat u deze interventie in uw aanbod heeft, maar dat een intermediair of deelnemers hierover zelf contact met de GGD op (moeten) nemen.

Vraag 10: Heeft uw GGD in 2007 de volgende interventies aangeboden gericht op het thema psychische gezondheid (angst, stress, eenzaamheid, pesten en weerbaarheid)?

	Actief	Niet Actief	Nee
Applaus voor jezelf (Pharos)	☐	☐	☐
FC de Wereld (Pharos)	☐	☐	☐
Laat maar zien wie je bent! (Pharos)	☐	☐	☐
Prima – antipestmethode (NIGZ)	☐	☐	☐
Welkom op school (Pharos)	☐	☐	☐

Bij de volgende vraag bedoelen we met *implementatiegraad* het aantal intermediairs (zoals scholen, thuiszorg, welzijnswerk etc.) dat een interventie uitvoert. Met *bereik* bedoelen we het aantal deelnemers aan een interventie

Vraag 11: Wilt u in onderstaand schema aanvinken voor welke van deze interventies uw GGD gegevens over de implementatiegraad of het bereik heeft? U kunt de interventies die u niet aanbiedt overslaan.

Antwoordcategorieën idem als vraag 8

Bij de volgende vraag bedoelen we met *interventie*: een specifieke activiteit of maatregel, die wordt ingezet om doelbewust preventieve effecten te bewerkstelligen en die door andere organisaties over te nemen is.

Vraag 12: Heeft uw GGD in 2007 naast bovengenoemde interventies ook nog andere interventies aangeboden gericht op het thema psychische gezondheid (angst, stress, eenzaamheid, pesten en weerbaarheid)?

- Nee (ga door naar vraag 13)
 Ja

Vraag 12a: Hoeveel andere interventies gericht op het thema psychische gezondheid (angst, stress, eenzaamheid, pesten en weerbaarheid) heeft u in 2007 aangeboden?
(Wilt u hier niet de interventies meerekenen die reeds in de IGZ vragenlijst zijn nagevraagd)

Vraag 12b: Kunt u hier de namen van deze interventies noemen?
(Wilt u bij meer dan 10 interventies, de 10 interventies invullen die u het belangrijkste vindt)

De volgende vraag betreft interventies die gericht zijn op de doelgroepen kinderen (4-12 jaar), jongeren (12-19 jarigen) en ouderen (55+). Met *actief* bedoelen we dat u intermediairs (zoals scholen) of deelnemers heeft benaderd over deze interventie. Met *niet-actief* bedoelen we dat u deze interventie in uw aanbod heeft, maar dat een intermediair of deelnemers hierover zelf contact met de GGD op (moeten) nemen.

Vraag 13: Heeft uw GGD in 2007 de volgende interventies aangeboden gericht op het thema veiligheid?

	Actief	Niet Actief	Nee
Beweging valt goed (Consument en Veiligheid)	☐	☐	☐
Blijf staan (Consument en Veiligheid)	☐	☐	☐
Campagne oud worden zonder ongelukken (Consument en Veil)	☐	☐	☐
Huisje Weltevree (Consument en Veiligheid)	☐	☐	☐
In balans valtraining (NISB)	☐	☐	☐
Risicogedrag jongeren (Consument en Veiligheid) ⁵	☐	☐	☐
Veiligheidsmanagementsysteem in de kinderopvang/buitenschoolse opvang (Consument en Veiligheid) ⁶	☐	☐	☐
Veiligheid op de Basisschool: werken aan een school zonder ongelukken (Consument en Veiligheid)	☐	☐	☐
Veiligheidsmanagementmethode VO veiligheidsmanager (Consument en Veiligheid)	☐	☐	☐

⁵ Deze interventie is geëxcludeerd uit de analyse, omdat deze interventie pas in maart 2008 startte en dus geen interventie uit 2007 is.

⁶ Deze interventie is geëxcludeerd uit de analyse, omdat het niet bekend is of dit systeem bedoeld is voor buitenschoolse opvang en daarom niet binnen de leeftijdsgroep (4-12 jaar) past.

Veiligheidsmanagement in de zorg	☐	☐	☐
Veilig op pad met de rollator (Consument en Veiligheid)	☐	☐	☐

Bij de volgende vraag bedoelen we met *implementatiegraad* het aantal intermediairs (zoals scholen, thuiszorg, welzijnswerk etc.) dat een interventie uitvoert. Met *bereik* bedoelen we het aantal deelnemers aan een interventie.

Vraag 14: Wilt u in onderstaand schema aanvinken voor welke van deze interventies uw GGD gegevens over de implementatiegraad of het bereik heeft? U kunt de interventies die u niet aanbiedt overslaan.

Antwoordcategorieën idem als vraag 8

Bij de volgende vraag bedoelen we met *interventie*: een specifieke activiteit of maatregel, die wordt ingezet om doelbewust preventieve effecten te bewerkstelligen en die door andere organisaties over te nemen is.

Vraag 15: Heeft uw GGD in 2007 naast bovengenoemde interventies ook nog andere interventies aangeboden gericht op het thema veiligheid?

Nee *(ga door naar vraag 16)*
 Ja

Vraag 15a: Hoeveel andere interventies gericht op het thema veiligheid heeft u in 2007 aangeboden?

(Wilt u hier niet de interventies meerekenen die reeds in de IGZ vragenlijst zijn nagevraagd?)

Vraag 15b: Kunt u hier de namen van deze interventies noemen?

(Wilt u bij meer dan 10 interventies, de 10 interventies invullen die u het belangrijkste vindt)

De volgende vraag betreft interventies die gericht zijn op de doelgroepen kinderen (4-12 jaar) en jongeren (12-19 jaar). Met *actief* bedoelen we dat u intermediairs (zoals scholen) of deelnemers heeft benaderd over deze interventie. Met *niet-actief* bedoelen we dat u deze interventie in uw aanbod heeft, maar dat een intermediair of deelnemers hierover zelf contact met de GGD op (moeten) nemen.

Vraag 16: Heeft uw GGD in 2007 de volgende interventies aangeboden gericht op het thema drugs?

	Actief	Niet Actief	Nee
BijDRAge (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Blowkwartet (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Drugs: geestverruimende programma's (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Find out (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐

Je bent niet gek als je niet blowt (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Open en alert (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐

Interventies uit 'De Gezonde school en Genotmiddelen' (Trimbos-instituut):

Klokhuis dvd drugs + onderwijsmateriaal (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Lesboekje Drugs?! (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Lespakket Slik?! (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Ouderavond genotmiddelen (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Onder invloed onderweg? (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Roken, drinken, drugs en gokken (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Tieners in de wolken (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Wat je kunt verwachten van blowen (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐
Wat je kunt verwachten van XTC (Trimbos-instituut)	☐	☐	☐

Bij de volgende vraag bedoelen we met *implementatiegraad* het aantal intermediairs (zoals scholen, thuiszorg, welzijnswerk etc.) dat een interventie uitvoert. Met *bereik* bedoelen we het aantal deelnemers aan een interventie.

Vraag 17: Wilt u in onderstaand schema aanvinken voor welke van deze interventies uw GGD gegevens over de implementatiegraad of het bereik heeft? U kunt de interventies die u niet aanbiedt overslaan.

Antwoordcategorieën idem als vraag 8

Bij de volgende vraag bedoelen we met *interventie*: een specifieke activiteit of maatregel, die wordt ingezet om doelbewust preventieve effecten te bewerkstelligen en die door andere organisaties over te nemen is.

Vraag 18: Heeft uw GGD in 2007 naast bovengenoemde interventies ook nog andere interventies aangeboden gericht op het thema drugs?

- Nee *(ga door naar vraag 19)*
 Ja

Vraag 18a: Hoeveel andere interventies gericht op het thema drugs heeft u in 2007 aangeboden?
(Wilt u hier niet de interventies meerekenen die reeds in de IGZ vragenlijst zijn nagevraagd?)

Vraag 18b: Kunt u hier de namen van deze interventies noemen?

(Wilt u bij meer dan 10 interventies, de 10 interventies invullen die u het belangrijkste vindt)

**U bent gekomen aan het einde van de vragenlijst
 Hartelijk dank voor het invullen!**

Bijlage 3: Interventies uit de CGL- en IGZ vragenlijst

In deze bijlage staan alle 273 interventies die zijn nagevraagd in de CGL- en IGZ vragenlijst met het aantal GGD'en die de interventies in 2007 aanboden vermeld. Erkende interventies zijn aangegeven met sterretjes:

- *** Erkend: theoretisch goed onderbouwd
- ** Erkend onder voorbehoud: theoretisch goed onderbouwd
- * Goed beschreven

Hierbij is de erkenningsstatus van leefstijlinterventies d.d. 1 juli 2009 gehanteerd. De erkenningen zijn toegekend door de onafhankelijke Erkeningscommissie Interventies, onder auspiciën van het RIVM en het Nederlands Jeugdinstituut. Het niveau 'goed beschreven' is toegekend door een panel van professionals uit de praktijk onder auspiciën van het RIVM.

INTERVENTIE	Ontwikkelaar/ uitgever	Aantal GGD'en
THEMA SEKSUALITEIT		
Lang leve de liefde***	Soa Aids Nederland	27
Loverboys	Soa Aids Nederland	25
Lesmap Relaties en seksualiteit**	NIGZ/RNG	23
Spel puberkwartet	RNG	22
Safe sex files	Soa Aids Nederland	22
Draaiboek ouderavond over relaties en seksualiteit (onderdeel van Lesmap Relaties en seksualiteit**)	RNG	21
Carrouselspel	RNG	18
Klein maar niet fijn	Soa Aids Nederland	18
Spel Girls' Choice. Wensen en grenzen in intimiteit	RNG	18
De koffer in, anticonceptie voorlichtingskoffer	RNG	17
Girl's Talk***	RNG	17
Week van de Liefde	Soa Aids Nederland	16
Handleiding veilig vrijen en seksualiteit voor het jeugdwerkwijknetwerk	Soa Aids Nederland	15
Gezond Leven Spel	NIGZ	14
Handleiding seksualiteit en opvoeding	RNG/NIGZ	14
Lesmap meisjesbesnijdenis	RNG	9
No game: voor en door jongeren	Pharos	4
Basistraining preventie meisjesbesnijdenis	Pharos	4
Bijvoorbeeld de liefde	Pharos	3
Training sleutelpersonen preventie meisjesbesnijdenis	Pharos	3
	GGD	
Wijzer in de liefde	NL/Pharos/Samah	3
Verdiepingstraining preventie meisjesbesnijdenis	Pharos	2
Basistraining seksuele voorlichting aan jonge nieuwkomers	Pharos	2
Uma Tori! En Amor y Salu	Soa Aids Nederland	2

THEMA PSYCHISCHE GEZONDHEID		
Prima – Antipestmethode	NIGZ	6
Applaus voor jezelf	Pharos	1
FC de Wereld	Pharos	1
Laat maar zien wie je bent!	Pharos	1
Welkom op school	Pharos	0
THEMA VEILIGHEID		
In balans valtraining	NISB	5
Veiligheid op de Basisschool: werken aan een school zonder ongelukken	St. Cons. & Veil.	5
Huisje Weltevree	St. Cons. & Veil.	3
Veilig op pad met de rollator	St. Cons. & Veil.	3
Beweging valt goed	St. Cons. & Veil.	1
Blijf staan	St. Cons. & Veil.	1
Campagne oud worden zonder ongelukken	St. Cons. & Veil.	1
Veiligheidsmanagementmethode VO veiligheidsmanager	St. Cons. & Veil.	0
Veiligheidsmanagement in de zorg	St. Cons. & Veil.	0
THEMA DRUGS		
Roken, drinken, drugs en gokken (onderdeel van DGSG***)	Trimbos-instituut	22
Lesboekje Drugs?! (onderdeel van DGSG ***)	Trimbos-instituut	21
Lespakket Slik?! (onderdeel van DGSG ***)	Trimbos-instituut	20
Wat je kunt verwachten van blowen (onderdeel van DGSG ***)	Trimbos-instituut	20
Onder invloed onderweg? (onderdeel van van DGSG ***)	Trimbos-instituut	19
Klokhuis dvd drugs (onderdeel van van DGSG ***)	Trimbos-instituut	18
Wat je kunt verwachten van XTC (onderdeel van DGSG ***)	Trimbos-instituut	18
Ouderavond genotmiddelen (onderdeel van DGSG ***)	Trimbos-instituut	17
Tieners in de wolken (onderdeel van DGSG ***)	Trimbos-instituut	17
Blowkwartet	Trimbos-instituut	14
Find out	Trimbos-instituut	14
Drugs: geestverruimende programma's	Trimbos-instituut	8
Je bent niet gek als niet blowt	Trimbos-instituut	7
Open en Alert	Trimbos-instituut	3
BijDRAge	Trimbos-instituut	1
THEMA OVERGEWICHT		
- Signaleren en adviseren tijdens contactmomenten jeugdgezondheidszorg (kinderen van 1 t/m 4 jaar)	GGD	30
- Omgeving: BOS impuls (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NIGZ, NISB	29
- Lesprogramma: Schoolgruiten (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Voedingscentrum	27
- Lesprogramma: Smaaklessen (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Voedingscentrum	26
- Onderzoek en signalering: Signaleren en adviseren tijdens contactmomenten jeugdgezondheidszorg (kinderen 4 t/m 12 jaar)	GGD	26
Signaleren en adviseren tijdens contactmomenten jeugdgezondheidszorg (peiling melkvoeding) (vrouwen met een pasgeboren kind)	GGD	25
- Campagne: Het nationaal schoolontbijt (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Voorlichtingsbureau brood	25

- Onderzoek en signalering: Signaleringsprotocol overgewicht in de JGZ (kinderen 4 t/m 12 jaar)(Overbruggingsplan overgewicht**)	VUmc	24
- Lesprogramma: De gezonde schoolkantine (jongeren in de middelbare-schooleeftijd (12 tot 19 jaar)*	Voedingscentrum	24
- Omgeving: BOS impuls (jongeren in de middelbare-schooleeftijd (12 tot 19 jaar))	NIGZ, NISB	22
- Lesprogramma: Vetlekker (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Teleac/NOT, voedingscentrum	21
- Lesprogramma: Kies voor hart en sport (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NOC*NSF	21
- Ondersteunend beleid: Traktatiebeleid (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Voedingscentrum	21
- Ondersteunend beleid: Schoolgezondheidsbeleid (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NIGZ	21
- Onderzoek en signalering: Signaleren en adviseren tijdens contactmomenten Jeugdgezondheidszorg (jongeren in de middelbare-schooleeftijd (12 tot 19 jaar))	GGD	21
- Ondersteunend beleid: GALM**/SMALL (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	NISB, RUG	21
- Campagne Gezond eten en bewegen met kinderen' (kinderen van 1 t/m 4 jaar)	Voedingscentrum	20
- Lesprogramma: Voeding de beste basis (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Voedingscentrum	20
- Campagne: Ga voor gezond (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NIGZ	20
- Campagne: Gezond eten, gezond bewegen met kinderen (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Voedingscentrum	19
- Campagne: Heart dance award (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NHS	19
- Cursus: Counseling via Overbruggingsplan** JGZ (kinderen 5 t/m 12 jaar met overgewicht)	KCO	19
- Lesprogramma: Lekker fit! (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NHS en Wolters Noordhof	18
- Ondersteunend beleid: Kantinebeleid (jongeren in de middelbare-schooleeftijd (12 tot 19 jaar))	Voedingscentrum	18
- Campagne: 30 minuten bewegen (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	NISB	17
- Cursus borstvoedingsondersteuning (vrouwen met een pasgeboren kind)	Lokaal	16
- Lesprogramma: De school/klas beweegt (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Fysio educatief	16
- Lesprogramma: Junior hartdag (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NHS	16
- Ondersteunend beleid: Brede school (kinderen 4 t/m 12 jaar)	o.a. VWS, VNG	16
- Lesprogramma: WhoZnext (jongeren in de middelbare-schooleeftijd (12 tot 19 jaar))	NISB	16
- Campagne: Stimuleringsprijs gezonde schoolkantine (onderdeel van de Gezonde School Kantine*) (jongeren in de middelbare-schooleeftijd (12 tot 19 jaar))	Voedingscentrum	16
Signaleren en adviseren tijdens zwangerschaps cursus/ zwangerschapsgym (lokaal) ((bijna) zwangere vrouwen)	Lokaal	14
- Lesprogramma: Feestelijke lessen met beweging en voeding (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NISB	14
- Cursus: Club Extra, gericht op motorische achterstand (kinderen 5 t/m 12 jaar met een beperking)	NebasNsg	14

- Lesprogramma: Weet wat je eet (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd* (12 tot 19 jaar))	Voedingscentrum	14
- Omgeving: Beschikbaarheid van waterautomaten (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	Stichting Waterwijs	14
- Campagne: Kijk op diabetes (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	NISB, NDF, NIGZ, Voedingscentrum	14
- Lesprogramma Bewegkriebels (kinderen van 1 t/m 4 jaar)	NISB	13
- Ondersteunend beleid: Schoolgezondheidsbeleid (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	NIGZ	13
- Campagne: 30 minuten bewegen (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	NISB	13
- Cursus: Halt u Valt (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	St. Cons. & Veil.	13
Campagne Borstvoeding verdient tijd ((bijna) zwangere vrouwen)	Voedingscentrum	12
- Omgeving: Scoren voor gezondheid (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NIGZ	12
- Signaleren en adviseren tijdens verloskundig onderzoek (bijna zwangere vrouwen)	Lokaal	11
- Campagne Hallo Wereld (vrouwen met een pasgeboren kind)	VWS en Voedingscentrum	11
- Cursus: Fitkids, gericht op chronische aandoeningen (kinderen 5 t/m 12 jaar met een beperking)	Fitkids	11
- Lesprogramma: CITO lespakket actieve leerstijl (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	NISB	11
- Cursus: Real fit (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))**	GGD ZZL	11
- Omgeving: Goede voeding hoeft niet veel te kosten..’ (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)***	GGD ZL	11
- Omgeving: Gemeenteprojecten o.a. Big!Move, Hartslag, Gelijke gezondheid, gelijke kansen, Lijf in balans grijp je kans, Stimuleren van traplopen (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	Amsterdam, Limburg, GGD HVB, GGD MH, NISB, Foodsteps	11
- Cursus Kinderkookcafé (kinderen 5 t/m 12 jaar /lage SES)	Voedingscentrum	10
- Cursus overgewicht (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	Lokaal	10
- Campagne: Bewegmaatje (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	NISB, NIGZ	10
- Ondersteunend beleid: SCALA (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	NISB, RUG	10
Omgeving: promotie van beschikbaarheid van voedkamers/kolfkamers en tijd door middel van beeldmerk ‘voeden kan hier’ en deurhanger (vrouwen met een pasgeboren kind)	Voedingscentrum	9
- Ondersteunend beleid: Gezonderwijs (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Voedingscentrum, NHS	9
- Campagne: Gezond gewicht (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	Voedingscentrum	8
- Cursus overgewicht voor peuters (lokaal) (kinderen van 0 t/m 4 jaar met overgewicht)	Lokaal	7
- Ondersteunend beleid: Alliantie school en sport (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NOC*NSF, VWS	7
- Omgeving: Bewegvriendelijk schoolplein (kinderen 4 t/m 12 jaar)	o.a. zoneparc, pleinplakkers	7

- Lesprogramma: Over Gewicht (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	Teleac/NOT, Voedingscentrum	7
- Ondersteunend beleid: Alliantie school en sport (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	NOC*NSF, VWS	7
- Omgeving: Automatenproject (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	Voedingscentrum, NIGZ, TNO	7
- Cursus: Real Victory (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	Victorycamp	7
- Campagne: Gezond en Vitaal (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	TNO	7
- Cursusreeks Bewegen en gezondheid (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	NISB	7
Campagne Hallo Wereld ((bijna) zwangere vrouwen)	VWS en voedingscentrum	6
- Campagne: Bewegen op recept (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	Gemeente den Haag	6
- Omgeving: Fiets naar je werk (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	COS Nederland, NIGZ, Fietsersbond	6
- Cursus: Voorlichting gezonde leefstijl (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	NHS	6
- Omgeving: Sport en beweegtoestellen (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Consument en veiligheid	5
- Omgeving: Verkeersslang (kinderen 4 t/m 12 jaar)	ROV	5
- Campagne: VMBO on the move (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	NISB	5
- Vakantiekamp: Victory Camp (jongeren in de middelbare-schoollleeftijd (12 tot 19 jaar))	Victory for life	5
- Omgeving: Veilige loop- en wandelroutes (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	KNAU, NHS	5
- Campagne: Bewegen op recept (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	Gemeente den Haag	5
- Ondersteunend beleid: Taskforce 50-plus (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	NISB	5
- Lesprogramma: Jump IN (kinderen 4 t/m 12 jaar)***	GGD Amsterdam	4
- Lesprogramma: Informatiewaaiers lespakketten (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NISB	4
- Onderzoek en signalering: Sport en beweegscan (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NISB	4
- Ondersteunend beleid: Bewegingmanagement brochures en dvd (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NISB	4
- Omgeving: De loopbus, Kindlint (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Gemeente den Haag	4
- Omgeving: Schoolpleinprijsvraag (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NHS	4
- Campagne: Netwerk sportief wandelen (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	NHS en KNAU	4
- Campagne: Lunchwandelen (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	NISB	4
- Omgeving: Gewicht coach (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar met overgewicht)	Voedingscentrum	4
- Campagne: NIB-tv (Avro televisie) (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	Avro televisie	4
- Campagne Hallo Wereld (in ontwikkeling) (kinderen van 1 t/m 4 jaar)	VWS en Voedingscentrum	3
- Omgeving: Sport en beweegtoestellen (kinderen van 1 t/m 4 jaar)	Consument en	3

	veiligheid	
- Lesprogramma: Kid in Balance (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Balance Matters	3
- Omgeving: Schoolroute opwegnaarschool.nl (kinderen 4 t/m 12 jaar)	3vo	3
- Lesprogramma: Fruitdate (jongeren in de middelbare-schoolleeftijd (12 tot 19 jaar))	Gemeente den Haag	3
- Onderzoek en signalering: Sport en bewegescan (jongeren in de middelbare-schoolleeftijd (12 tot 19 jaar))	NISB	3
- Omgeving: Communities in beweging (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NISB, St. MEE noordwest Holland	2
- Ondersteunend beleid: Bewegemanagement (jongeren in de middelbare-schoolleeftijd (12 tot 19 jaar))	NISB	2
- Ondersteunend beleid: DVD Bewegen met plezier beweegbeleid op woonzorginstellingen (senioren vanaf 55 jaar en ouder)	NISB	2
- Lesprogramma: Aan de slag met sporten in de BSO (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NISB	1
- Lesprogramma: Groep 6 on the Move (kinderen 4 t/m 12 jaar)	NISB, GGD Amstelland, Sportservice Haarlemmermeer	1
- Onderzoek en signalering: Advisering via PROMIS (kinderen 4 t/m 12 jaar)	VUmc	1
- Onderzoek en signalering: Gewichtige vakleerkracht (kinderen 4 t/m 12 jaar)	Gemeente den Haag	1
- Campagne: De studentenkeuken (adolescenten (19 tot 25 jaar))	Voedingscentrum	1
- Onderzoek en signalering: Sportvraagwijzer (jongeren in de middelbare-schoolleeftijd (12 tot 19 jaar))	NISB	0
- Campagne: get up (jongeren in de middelbare-schoolleeftijd (12 tot 19 jaar))	NISB	0
- Ondersteunend beleid: Handboek balansdag op de werkplek (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	Voedingscentrum	0
- Ondersteunend beleid: Advisering NIGZ werk & gezondheid (volwassenen in de leeftijd van 25 t/m 65 jaar)	NIGZ	0
THEMA ROKEN		
- Gezonde School en Genotmiddelen (11 tot 12 jarigen)***		30
- Actie tegengif (niet-rokers, beginnende rokers met accent op: jongeren uit achterstandsgroepen)***		29
- Gezonde School en genotmiddelen (niet-rokers, beginnende rokers met accent op: jongeren uit achterstandsgroepen)***		29
- Groepstraining: 'Pakje kans- samen stoppen met roken' (rokers)		25
- Voorlichtingsprogramma: 'Roken? Niet waar de kleine bij is' (ouders, verzorgers en sociale omgeving van ouders. Einddoelgroep: 0-4 jaar)***		23
- Rookvrije school (niet-rokers, beginnende rokers met accent op: jongeren uit achterstandsgroepen)		21
- Lespakket: 'Ik (r)ook niet' (11 tot 12 jarigen)***		19
- Rookvrije School (leerkrachten, ouders, verzorgers, sporttrainers. Einddoelgroep: 9-12 jarigen)		18

- 24 uur niet roken (rokers uit achterstandsgroepen)		18
- Niet rokenafpraak/'Anti-Peukenpas' (11 tot 12 jarigen)		15
- Niet rokenafpraak/Anti peukenpas (niet-rokers, beginnende rokers met accent op: jongeren uit achterstandsgroepen)		12
- ELO - Roken ism Trimbos-instituut (niet-rokers, beginnende rokers met accent op: jongeren uit achterstandsgroepen)		11
- Brochure: 'Stoppen met roken. Willen en Kunnen' (rokers)		11
- Stopadvies en begeleiding: L-MIS (COPD-patiënten)		11
- 'Advies op maat' ((bijna) zwangere vrouwen)		10
- Stopadvies en begeleiding V-MIS ((bijna) zwangere vrouwen)		9
- 'Advies op Maat' (rokers)		9
- Persoonlijke coaching bij stoppen met roken (COPD-patiënten)		9
- Stopadvies en begeleiding: C-MIS (Hart- en vaatpatiënten)		9
- Kortdurend stopadvies (patiënten)		8
- Stopadvies en begeleiding (patiënten)		8
- Multimediale campagne incl. infolijn/infosite (rokers)		7
- Telefonische coaching (rokers)		6
- Multimediale actie (rokers uit achterstandsgroepen)		4
- Brochure: 'Willen en Kunnen' (migranten)		3
- Groepsondersteuning en lesmateriaal: 'Word wijzer over roken' (migranten)		3
- 'After Care' StopMail (rokers)		2
- Advies invoeren rookbeleid (werkgevers, einddoelgroep: werknemers)		2
- Quickscan Tabakswet (werkgevers, einddoelgroep: werknemers)		2
- In onderzoek: Stoppen-met-roken ondersteuning (beginnende rokers, rokers met accent op jongeren uit achterstandsgroepen)		1
- Smoke Alert' (beginnende rokers, rokers met accent op jongeren uit achterstandsgroepen)		1
- In ontwikkeling: Zelfhulpsite (rokers)		1
- Groepscurus: 'Zorg voor jezelf, rook niet' (verstandelijke gehandicapten)		1
- In ontwikkeling: Werkmap 'Rookvrij kan ik de wereld aan', telefonische coaching (volwassenen met een depressieverleden)		1
THEMA DEPRESSIE		
- Doe-praatgroep KOPP' (kinderen 8-12 jaar van wie een of beide ouders psychische of verslavingsproblemen hebben)		28
- Groepscurus 'KOPP-groep: Kinderen van ouders met psychische problemen' (jongeren 12-15 jaar van wie een of beide ouders psychische of verslavingsproblemen hebben)		25
- Groepscurus 'In de put, uit de put' (volwassenen tot 55 jaar met (beginnende) klachten van depressieve aard)		25
- Psycho-educatie voor familieleden van mensen met schizofrenie (familieleden van mensen met schizofrenie) ^a		24
- Moeder-baby-interventie' (moeders/ouders met psychische problemen met kinderen tot één jaar)		20
- Groepscurus 'Grip op je dip: Zelf je somberheid overwinnen' (jongeren 16-25 jaar met depressieve klachten)		20

- Psycho-educatie voor familieleden van mensen met depressie (naastbetrokkenen van mensen met de diagnose ‘depressie persoonlijkheidsstoornis’) ^a		20
- Psycho-educatie voor familieleden van mensen met borderline persoonlijkheidsproblematiek (directbetrokkenen (mantelzorgers) van mensen met borderline) ^a		20
- Groeps cursus ‘In de put, uit de put’ (ouderen vanaf 55 jaar met depressieve klachten)		20
- Groeps cursus ‘KOPP 16+’ (jongeren 16-25 jaar van wie een of beide ouders psychische of verslavingsproblemen hebben)		19
- Groeps cursus ‘Lichte dagen, donkere dagen’ (Turkse en Marokkaanse mannen met klachten van depressieve aard)		17
- Psycho-educatieve gezinsinterventie (gezinnen waarin een of beide ouders een ernstig psychisch probleem hebben met tenminste een kind tussen 8-14 jaar)***		16
- Groeps cursus ‘Op zoek naar Zin’ (ouderen vanaf 55 jaar met depressieve klachten die bovendien bezig zijn met vragen over zingeving)		15
- Ontmoetingscentra voor mensen met dementie en hun mantelzorgers (mensen met een lichte tot matige vorm van dementie die thuiswonen en hun mantelzorgers)		14
- Voorlichtingsfilm ‘De kunst van het ouder worden: Stil staan en doorgaan bij ingrijpende gebeurtenissen’ (55+-ers uit het algemeen publiek die voorlichtingsavonden bezoeken van GGZ-preventieafdelingen)		13
- Internetcursus ‘Grip op je dip online’ (jongeren 16-25 jaar met depressieve klachten)***		12
- Zelfhulp cursus met minimale begeleiding ‘In de put, uit de put’ (volwassenen tot 55 jaar met klachten van depressieve aard)		12
- Lesprogramma ‘Leefstijl’ (leerlingen tussen 12-19 jaar van het voortgezet onderwijs)***		11
- Bewegingsinterventie: GALM**/SCALA (sportief inactieve ouderen tussen de 55-65 jaar)		11
- Internetcursus ‘Kopstoring’ (jongeren van 12-25 jaar van wie een of beide ouders psychische problemen heeft)		10
- Groeps cursus ‘De verhalen die we leven’ (ouderen vanaf 55 jaar met depressieve klachten)		10
- Groeps cursus ‘Leven met een chronische ziekte’ (mensen met een chronische ziekte die al dan niet last hebben van depressieve klachten)		9
- Activerend huisbezoek (ouderen vanaf 55 jaar die door opstapelende problemen het niet goed meer redden)		9
- Internetcursus ‘Kleur je leven’ (ouderen vanaf 55 jaar met depressieve klachten)***		9
- Groeps cursus ‘Verlies en dan verder’ (vrouwen vanaf 60 jaar die tenminste 1 jaar weduwe zijn)		9
- Modulenboek ‘Mantelzorgondersteuning GGZ’ (preventiewerkers en hulpverleners werkzaam in de GGZ die voorlichtingsbijeenkomsten voor mantelzorgers van ouderen met psychische problemen organiseren; medewerkers steunpunten mantelzorgers)		9

- Preventie van depressie in verzorgingshuizen (leidinggevend van verzorgingshuizen, verzorgenden, overig personeel, familieleden. Uiteindelijke doelgroep: bewoners verzorgingshuizen)		9
- Groeps cursus ‘Stemmingmakerij’ (jongeren tussen 15-19 jaar met lichte depressieve klachten)***		8
- Preventieve ondersteuning mantelzorgers (POM) (mantelzorgers van ouderen die zijn ingeschreven of op een wachtlijst staan bij een instelling in de sectoren Verpleging & Verzorging. Thuiszorg en GGZ)		8
- Lesprogramma ‘Levensvaardigheden’ (leerlingen vanaf de derde klas VO)***		7
- Bezoekdiensten van weduwen voor weduwen (weduwen en weduwnaars (55+) die ongeveer 6 maanden geleden hun partner verloren hebben)		7
- Preventieproject Vroegsignalering in verzorgingshuizen (zorgmanagers verzorgenden, verpleegkundigen, activiteitenbegeleiders, preventiewerkers. Uiteindelijke doelgroep: bewoners verzorgingshuizen)		7
- ‘Het Vriendenprogramma’ (kinderen (8-12 jaar) en adolescenten (12-16 jaar), al dan niet met angst- of depressieve klachten)***		6
- Groepsinterventie ‘Liever bewegen dan moe’ (laagopgeleide vrouwen met lichte depressieve klachten)		5
- Internetcommunity ‘50plusnet’ (ouderen van 50 jaar en ouder)		4
- Huiskamerbijeenkomsten ‘Geestelijke gezondheid en ouder worden’ (Turkse en Marokkaanse vrouwen van 50 jaar en ouder)		3
- Groeps cursus ‘Gezond en Vitaal’ (zelfstandig wonende 65+ers)		3
- Groeps cursus ‘Op weg naar de gouden jaren’ (ouderen van 50-75 jaar die zich willen voorbereiden op het ouder worden)		2
- Groeps cursus ‘Geef uw leven een beetje meer glans’ (vrouwen vanaf 55 jaar die mensen en gezelligheid om zich heen missen/ een uitgebreide kennissenkring willen/ vinden dat ze te weinig leuke bezigheden hebben/ wel iets willen ondernemen maar het steeds uitstellen)		2
- Vriendschaps cursus voor oudere vrouwen (vrouwen van 55 jaar en ouder)		1
THEMA ALCOHOL		
Lesmateriaal en handleiding ‘Gezonde school en Genotmiddelen’ www.dgsg.nl (basis- en voortgezet onderwijs)***		29
Campagne ‘Voorkom alcohol schade bij uw opgroeiende kind’ www.uwkinden.alcohol.nl (ouders en opvoeders van jongeren onder de 16 jaar)		24
Instructie verantwoord alcohol schenken (IVA) (barvrijwilligers van sportverenigingen, jongerencentra, studentenverenigingen, culturele organisaties e.d.)		22
Instructie verantwoord alcohol schenken (IVA) (barvrijwilligers van sportverenigingen, jongerencentra, studentenverenigingen, culturele organisaties e.d.)		18
Methode ‘peer education’ (jongeren bij uitgaansgelegenheden, evenementen en vakantieplekken tussen 16-25 jaar)		17
www.drankjewel.nl (kinderen van verslaafde ouders)		16
Lesprogramma’s Stichting Voorkom www.voorkom.nl (basis- en		15

voortgezet onderwijs)		
www.drinktest.nl (personen met schadelijk alcohol-gebruik of alcoholafhankelijkheid)		14
Alcohol-infolijn (personen met schadelijk alcohol-gebruik of alcoholafhankelijkheid)		13
Programma 'Barcode', een modulaire cursus voor horecapersoneel. Cursisten leren hoe zij een bijdrage kunnen leveren aan een gezonde en veilige uitgaansomgeving. (Barpersoneel horecagelegenheden)		12
www.watdrinkjij.nl (drinkende jongeren tot 24 jaar)		11
- Brochure 'Zwanger? .. En Alcohol?' (doelgroep voor interventie: (Zwangere) vrouwen, partners van (aanstaande) zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven)		10
www.alcoholbeleid.nl (jongeren 12-16 jaar en hun ouders)		8
Preventieprogramma vroegsignalering alcohol (personen met schadelijk alcohol-gebruik of alcoholafhankelijkheid)		8
- www.alcoholinfo.nl (doelgroep voor interventie: (Zwangere) vrouwen, partners van (aanstaande) zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven)		7
Boekje voor ouders: 'Mag ik ook een glaasje?' www.alcoholenopvoeding.nl (ouders en opvoeders van jongeren onder de 16 jaar)		7
Visienota STAP (jongeren 12-16 jaar en hun ouders)		7
Handhavingsactie 'Boete of kanskaart' (jongeren tot 16 jaar en hun ouders)		7
www.al-anon.nl (kinderen van verslaafde ouders)		6
NHG-Standaard (personen met schadelijk alcohol-gebruik of alcoholafhankelijkheid)		6
Preventieprogramma vroegsignalering alcohol (personen met schadelijk alcohol-gebruik die niet afhankelijk zijn)		6
www.minderdrinken.nl (personen met schadelijk alcohol-gebruik die niet afhankelijk zijn)		6
www.al-anon.nl (kinderen van verslaafde ouders)		6
- Minimale interventiestrategie (zwangere vrouwen of vrouwen die zwanger willen worden)		5
Project 'Way Out' (jongeren die uitgaan (16-25 jaar))		5
www.alcoholbeleid.nl (jongeren 16-25 jaar en hun ouders)		5
- www.alcoholenzwangerschap.nl (doelgroep voor interventie: (Zwangere) vrouwen, partners van (aanstaande) zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven)		4
Project alcoholvrije omgeving www.alcoholvrijeomgeving.nl (scholen voor voortgezet onderwijs, jongerenwerk, sportverenigingen, horecaondernemers)		4
Handleiding deel 2: hoofdstuk E- regelgeving (verstrekkers van alcohol)		4
Kwaliteitsmeter veilig uitgaan (KVU) www.ccv.nl (verstrekkers van alcohol)		4
Handhavingsactie 'Meer dan een biertje' (jongeren tot 16 jaar en hun ouders)		4
Visienota STAP (jongeren 16-25 jaar en hun ouders)		4

Zelfhulpboek 'Minder drinken' (uitgeverij Boom) (personen met schadelijk alcohol-gebruik die niet afhankelijk zijn)		4
Pilotplan Keetbeleid VWA (jongeren 12-16 jaar en hun ouders)		3
Pilotplan keetbeleid VWA (jongeren 16-25 jaar en hun ouders)		3
PHEPA-richtlijn (personen met schadelijk alcohol-gebruik of alcoholafhankelijkheid)		3
Handhavingsactie 'Geflest' (alcoholverstrekkers en jongeren tot 16 jaar)		2
Handleiding Alcoholconsultatie (personen met schadelijk alcohol-gebruik die niet afhankelijk zijn)		2
Teleaccursus 'Minder drinken? Doe het zelf!' (personen met schadelijk alcohol-gebruik die niet afhankelijk zijn)		2
www.sre.nl/jongeren (alcoholverstrekkers en jongeren tot 16 jaar)		1
Project veilige gemeenten www.projectveilige gemeenten.nl (verstrekkers van alcohol)		1

^a De gecombineerde beschrijving van 'psychiatrie in de familie' is beoordeeld als 'goed beschreven'

RIVM
Rijksinstituut
voor Volksgezondheid
en Milieu
Centrum Gezond Leven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.loketgezondleven.nl